

ANTAL TAMÁS

Az angol esküdtszék történetének rövid foglalata

„Védd a szegények gyermekeit és büntesd a gonosztevőt!”¹

1. Genézis: az esküdtszék eredete

A britanniai esküdtszék eredetét kutatók szerint a fejlettebb társadalmi-jogi intézményeket alkalmazó népeknél már az ókorban megjelent olyan szerv, mely számos laikusból állva ítélkezett a nép tagjai felett.² Rómában például a köztársasági korszak végén, főként Sulla egyeduralmától számítva, a büntetőeljárások alapvetően kvázi esküdtek: az állandó és a rendkívüli *questio*-k előtt folytak.³ Mások viszont a kereszténység eszméiből látják kinőni a bíraskodás e formáját mondván: az esküdtszék a vádlott „élő lelkiismerete”. Ezen megközelítésben a tizenkettes szám az apostolokra vagy Izrael tizenkét törzsére utalhat.⁴ Elfogadhatóbb álláspontnak azon tézisek tűnnek, melyek az angolszász vagy az egyéb germán törzsektől eredeztetik a későbbi *jury*-t: a 19. századi kutatók úttörője, Heinrich Brunner azt kontinentális germán, azon belül népi eredetűnek tartotta.⁵

¹ „Defend the children of the poor & punish the wrongdoer” – felirat a londoni Központi Büntető Bíróság, a történelmi *Old Bailey* homlokzatán.

² RÉSŐ ENSEL SÁNDOR: *Az esküdtszék Magyarországon*. Pest, 1867. 104. p., ÖDÖNFI MIKSA: *Sajtóeljárásunk és annak fejlődése*. Budapest, 1903. 5–6. pp.; G. E. M. DE STE CROIX: *Notes on Jurisdiction in the Athenian Empire*. In: *The Classical Quarterly, New Series*. May 1961. Vol. 11, No. 1, 94–112. pp., No. 2, 268–280. pp.; STEPHAN TODD: *Lady Chatterley’s Lover and the Attic Orators: The Social Composition of the Athenian Jury*. In: *Journal of Hellenic Studies*. 1990. Vol. 110, 146–173. pp., SIR PAUL VINOGRADOFF: *Outlines of Historical Jurisprudence*. Vol. 2: *The Jurisprudence of the Greek City*. Oxford, 1922., GERHARD THÜR: *Athén bírósági szervezete a Kr. e. 4. században*. In: *Acta Jur. et Pol.* Szeged. Tom. LXV. (Molnár Imre emlékkönyv) Szeged, 2004. 369–389. pp.

³ MOLNÁR IMRE: *Az ókori Róma büntetőeljárás jogának rendje*. In: Uő.: *Ius criminale Romanum*. Tanulmányok a római jog köréből. = A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 45. Szeged, 2013. 244–250. pp.

⁴ BADÓ ATTILA: *Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök?* h.n., 2004. 150. p.

⁵ Lásd a már klasszikusnak számító művét: HEINRICH BRUNNER: *Die Entstehung der Schwurgerichte*. Berlin, 1872. Vö.: KARL JOSEPH ANTON MITTELMAIER: *Erfahrungen über Wirksamkeit der Schwurgerichte in Europa und Amerika, über ihre Vorzüge, Mängel und Abhülfe*. Erlangen, 1865.

Elmélete évtizedekig meghatározó volt, mígnem Frederic W. Maitland kutatásai új irányvonalat nyitottak: egyetértett abban, hogy az esküdszék nem angol, hanem frank eredetű volt, de nem népi intézménynek, hanem kifejezetten a királyok törvénykezési előjogából fakadó megoldásnak vélte.⁶ Az ekként új lendületet vett vizsgálódások két irányba indultak el: az egyik álláspont Brunner tézisének a normann hódítást (1066) megelőző angolszász eredet irányába kívánta meghaladni, a másik pedig azt igyekezett bizonyítani, hogy már Hódító Vilmos (1066–1087) korában létezett esküdszék Normandiában.

Az előbbi szellemében William Stubbs arra a meggyőződésre jutott, hogy léteznie kell valamilyen kapcsolatnak II. Ethelred (978–1013, 1014–1016), Wessex királyának Wantage-ben feltehetően 997-ben kiadott törvénye,⁷ valamint az abban foglalt tizenkét lovag (*twelve thegns*) bírósága s az angol jogrendszer „atyja”, II. Henrik⁸ által elterjesztett vádló esküdszék között.⁹ Ugyanis tény, hogy II. Henrik uralkodása alatt (1154–1189), 1166-tól az *Assize of Clarendon* első artikulusa alapján egy tucatnyi szabad és becsületes ember emelt vádat – pontosabban segédkezett abban – a kiemelkedő súlyú büntetőügyekben. Az uralkodó vagy nevében a területen birtokos főnemes (*baron*) által kiküldött utazóbírák, királyi emberek (*missi*) a sherifffek útján tizenkét feddhetetlen és tisztességes századbeli, továbbá városonként (községenként) még négy-négy ugyanilyen személyt hívtak egybe az angol grófságokban tudakozódni és törvényt ülni a rablások, a gyilkosságok s a lopások ügyeiben. Ebből hosszabb távon előbb a vád-, később az ítéelő esküdszék forrott ki.¹⁰

Az új, skandináv teóriát először határozottan Sir Paul Vinogradoff képviselte, majd Naomi D. Hurnard fejlesztette tovább.¹¹ Igaz, sokáig nem akadt követőjük, mígnem egy belga kutató, Raoul C. Van Caenegem, továbbá Doris M. Stenton asszony és férje, Sir Frank M. Stenton fel nem elevenítette kezdeményezésüket.¹² Az északi eredet szerint Skandináviában már jóval a kereszténység felvétele előtt 12 bíró törvénykezett bonyolultabb esetekben az úgynevezett *béke* helyszínén, amely mogyoróvevesszőkkel körülfont magaslaton állt. A germán kirajzással a népi bíraskodás e formája átterjedt a teuton,

⁶ FREDERIC W. MAITLAND: *The Constitutional History of England*. Cambridge, 1908. (reprint: 1961.) 120–124. pp.; RALPH V. TURNER: *The Origins of the Medieval English Jury: Frankish, English or Scandinavian?* In: *The Journal of British Studies*. May 1968. Vol. 7, No. 2, 1–10. pp., különösen: 2. p.

⁷ DAVID C. DOUGLAS (General Editor): *English Historical Documents: 1. c. 500–1042*. (Editor: DOROTHY WHITELOCK) London–New York, 1979. 439–442. pp., különösen: 3.1–3.4 pontok.

⁸ SZÁNTÓ GYÖRGY TIBOR: *Anglia története*. Budapest, 1994. 48–51. pp.

⁹ WILLIAM STUBBS: *The Constitutional History of England in its Origin and Development*. Oxford, 1891. I. 505–509. pp.

¹⁰ RÉSŐ 1867, 104–105. pp., ÖDÖNYI 1903, 6–7. pp., TURNER 1968, 3. p.; GRAHAM STEWART: *Britannia: 100 Documents that Shaped a Nation*. London, 2012. 38–43. pp., RUSZOLY JÓZSEF: *Európa alkotmánytörténete. Előadások és tanulmányok középkori és újkori intézményekről*. Budapest, 2005. 211–212. pp.

¹¹ PAUL VINOGRADOFF: *English Society in the Eleventh Century*. Oxford, 1908. 4–11. pp., NAOMI D. HURNARD: *The Jury of Presentment and the Assize of Clarendon*. In: *The English Historical Review*. July 1941. Vol. 56, No. 223, 374–410. pp.

¹² R. C. VAN CAENEGEM: *Royal Writs in England from the Conquest to Glanvill*. London, 1959. 57–103. pp., LADY DORIS M. STENTON: *English Justice between the Norman Conquest and the Great Charter, 1066–1215*. = *Memories of American Philosophic Society* 55. Philadelphia, 1964. 15–17. pp., SIR FRANK M. STENTON: *Anglo-Saxon England, c550–1087*. = *Oxford History of England Series 2*. Oxford, 1947. 643–649. pp.

majd a frank területekre; ez utóbbinál állandósult egy testület, amely a bizonyításban – a tények összegyűjtésében – vette ki a szerepét.

A korai normandiai esküdszéket tagadók álláspontja szerint nem a normandiaiak hatottak az angolokra, hanem éppen fordítva: csak a 12. században alakult ki esküdszékre hasonlító bíraskodás Északnyugat-Franciaországban. Yvonne Bougert és angol követői, a már említett Hurnard és Charles H. Haskins¹³ azt valószínűsítették, hogy Hódító Vilmos inkább továbbfejlesztette az Angliában már létező bírósági intézményt, semhogy egy újat honosított volna meg Normandiából. Ezen koncepció szerint Angol földön a heptarchia idején, állítólag már Wessex legendás királya, Nagy Alfred (871–889) korától fogva fejlődött az esküdszéki jogintézmény. Henry G. Richardson és George O. Sayles pedig egyenesen kijelentették: „nem hihetjük tovább, hogy az esküdszéket a római vagy frank őseink alkották meg, és utódokat hagyván Galliában, azok eljutottak Normandiába, majd a mi szigetünkre [ti. Angliába]”.¹⁴ Álláspontjuk szerint inkább a nép szószólóiban (*spokesman*) kellene keresni a *jurator*-ok eleit.

Az esküdszéki bíraskodás eredetét kutatók megemlítik, hogy a *jury* eredetileg talán nem is bíróság volt, hanem annak kialakulása inkább fiskális okokra vezethető vissza: a laikusok csoportjának alkalmazása a királyi adminisztráció információkkal való ellátása érdekében jött szokásba. Ezt Brunner Karoling eredetű megoldásnak tartotta, s a *Doomsday Book* (1086) megalkotásakor Angliában is használták eme eljárást.¹⁵ Ebben az értelemben a laikusok testülete nem az egyéni szabadságot, hanem ellenkezőleg: a központi hatalom gyakran könyörtelen „információéhségét” szolgálta. Mások, így Haskins, a vizsgált igazságszolgáltatási intézményt az egyházi bíraskodás intézményrendszeréből eredeztetik, s szerintük az Anjou-Plantagenet-ek (*Angevins*) adaptálták a már részben létező (klerikális) fórumot a világiak közé az uralkodásuk alatt, mivel azokat a nem teljesen kánoni vagy lelki természetű pereket, amelyek egyben például pénzfizetésre kötelezésért folytak, csak a világi („laikus”) bírák közben jöttével dönthették el még a szentszéki törvénykezés keretei között is. A másik oldalról nézve pedig a klerikusok szintén gyakorta vettek részt „világi szolgálatban” (*secular affairs*) – pontosabban: a király kényszerű szolgálatában – az uralkodó hatalmának egyházi legitimitációja s a kereszténység értékrendjének és tanításainak terjesztése végett.¹⁶

További érdekes kérdés, hogy az esküdszék változatai: a vádeszküdszék (*grand jury*), az ítélő vagy „kis” esküdszék (*petty jury*) s a birtokperekben eljáró (*possessor/trespass actions*) esküdszék (*assize*) hogyan fejlődtek ki egymás mellett, mivel ezek nem teljesen egyszerre jelentek meg, hanem – miként majd látni fogjuk – a koráb-

¹³ YVONNE BOUGERT: *Recherches sur les cours laïques du Xe au XIIIe siècle*. Paris, 1946. 262–265. pp., CHARLES H. HASKINS: *Norman Institutions: The Early Norman Jury*. = Harvard Historical Studies 24. Cambridge, Mass., 1918. 196–238. pp.

¹⁴ HENRY G. RICHARDSON – GEORGE O. SAYLES: *Law and Legislation from Aethelberht to Magna Carta*. Edinburgh, 1966. 117–118. pp., Uő.: *The Governance of Medieval England from the Conquest to Magna Carta*. Edinburgh, 1963. 182–185. pp.; Lásd még: TURNER 1968, 6. p.

¹⁵ BADÓ 2004, 145. p., RUSZOLY 2005, 180. p.; JOHN H. BAKER: *An Introduction to English Legal History*. Oxford, 2007. (reprint: 2011.) 72–73. pp.

¹⁶ STROUD F. C. MILSON: *Historical Foundations of the Common Law*. Oxford, 2¹⁹⁸¹. (reprint: 2009.) 23–25. pp., RALPH V. TURNER: *Clerical Judges in English Secular Courts: The Ideal versus Reality*. In: Uő.: *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*. London, 1994. 159–179. pp., különösen: 160–162. pp.

ban szokott volt istenítéletek háttérbe szorulásától, főként a IV. lateráni zsinattól (1215) kezdve fokozatosan alakultak ki az angol *common law*-ban.¹⁷ Jól mutatja ezt, hogy kezdetben – az intézményt „alapító” 1166. évi Clarendon-i törvényt követő évtizedekben¹⁸ – még nem *jury*-nak, hanem *assize*-nek nevezték az ügyben érdektelen, bölcs és becsületes helybeliek (*free and lawful men*) bevonásával működő igazságszolgáltató szervezetet. A döntésüket sem *verdict*-nek, hanem *recognition*-nak mondták. Míg azonban az ordáliák – részben az esküdtszék hatására – háttérbe, majd kiszorultak a középkori perből, elgondolkodtató, hogy az eskübizonyítás 1680-ig, a bajvívás (*judicial combat, battle*) formailag a 19. századelőig létezett Angolföldön is.¹⁹

2. Az angol esküdtszék kialakulása

Akarmelyik fenti hipotézist látjuk is valószerűbbnek, az bizonyos, hogy a német ülnökök (*Schöffen*)²⁰ és az angol esküdtek (*jurymen*) ítélkező funkciójának pertechnikai célja a korai időkben megegyezett: a feltett kérdésre egymás között kellett megtalálniuk az alkalmazandó szokásjogot. Mindennek az életfilozófiai háttérben a törvénykezés folyamatainak világává alakulása állt: a megelőző akkuzatórius korszakban, amikor az istenítéleteket rendszeresen használták, nem merültek – nem merülhettek – fel a későbbi értelemben vett jogkérdések a bíróság előtt; kétség esetén a végső döntést kifejező transzcendens erőknél nem lehetett jogi szakkérdéseket „feltenni”, a természeti jelenségeket – mint az istenség „megnyilvánulásait” – pedig nem kellett jogászai magyaráza-

¹⁷ BADÓ 2004, 148–152. pp. Az istenítéletekről lásd: RUSZOLY JÓZSEF: *Európai jog- és alkotmánytörténelem.* = Opera Iurisprudentiae I. /Pólay Elemér Alapítvány/ Szeged, 2011. 575–576. pp., ADALBERT ERLER: *Gottesurteil.* In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. (HRG) I. Berlin, 1971. 1769–1773. hasáb, H.-J. BECKER: *Gottesurteil.* In: Lexikon des Mittelalters. IV. Weimar–Stuttgart, 1999. 1594–1595. hasáb.

¹⁸ RICHARDSON – SAYLES 1963, 439–444. pp., STEWART 2012, 39–42. pp.

¹⁹ Az angol esküdtszék és a *common law* átfogó irodalmából: STEPHEN ROBERTS: *Jury Vetting in the 17th Century.* In: *History Today.* 1982. Vol. 32, No. 2, 25–29. pp., NEAL GARNHAM: *Local Elite Creation in Early Hanoverian Ireland: The Case of the County Grand Jury.* In: *The Historical Journal.* 1999. Vol. 42, No. 3, 623–642. pp., W. A. SPECK: *Bernard Mandville and the Middlesex Grand Jury.* In: *Eighteenth-Century Studies.* 1978. Vol. 11, No. 3, 362–374. pp., ELY DEVONS: *Serving as a Jurymen in Britain.* In: *Modern Law Review.* 1965. Vol. 28, No. 5, 561–570. pp.; D. KARLEN: *Anglo-American Criminal Justice.* New York, 1967., OLIVER WENDELL HOLMES: *The Common Law.* Ed.: M. Dewolfé Howe. Boston, 1963., R. M. JACKSON: *The Machinery of Justice in England.* London, ⁵1967., HENRY J. ABRAHAM: *The Judicial Process: An Introductory Analysis of the Courts of the United States, England and France.* New York, 1962., KARL N. LEWELLYN: *The Common Law Tradition: Deciding Appeals.* Boston, 1960., A. K. R. KIRALFY: *The English Legal System.* London, ¹1984., EDWARD JENKS: *A Short History of English Law from the Earliest Times to the End of the Year 1939.* London, ⁶1949., A. K. R. KIRALFY: *Potter's Historical Introduction to English Law and Its Institutions.* London, ⁴1958., THEODORE F. T. PLUCKNETT: *A Concise History of the Common Law.* London, 1948., HAROLD POTTER: *A Historical Introduction to English Law and Its Institutions.* London, ³1948., NEIL VIDMAR: *World Jury Systems.* Oxford, 2000., JOHN P. DAWSON: *A History of Lay Judges.* Cambridge, Mass., 1960.

²⁰ RUSZOLY 2011, 312. p., 584–585. pp.; RUSZOLY JÓZSEF: *Európa jogtörténete. Az „újabb magánjogtörténet” Közép- és Nyugat-Európában.* Budapest, 1996. 37–38. pp., *A Sváb tükkör.* Közreadja BLAZOVICH LÁSZLÓ ÉS SCHMIDT JÓZSEF. = A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 35. Szeged, 2011. 51–52. pp., EYKE VON REPGOW: *A Szász tükkör.* Közreadja BLAZOVICH LÁSZLÓ ÉS SCHMIDT JÓZSEF. = A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára 5. Szeged, 2005. 26–28. pp.

tokkal vagy indokolással ellátni, hanem csupán tudomásul venni azokat.²¹ A 13. századi világi jogszolgáltatásnak ennél mélyebb gyökerekre volt szüksége; ezt a revelációt katalizálták az 1215. évi lateráni zsinat ismert határozmányai.

Az angol esküdtszék mint társas és laikus bírói testület kiformalódása tekintetében a jogintézményi kiinduló pont – miként más országokban – a bírósági szervezet létrejötte és megszilárdulása volt. Azonban míg a magyar nyelvű szakirodalmak elsődlegesen a *common law* jogrendszer felsőbbíróságai – a király személyes, majd önállósuló bírósága, a *Court of King's Bench*, a kincstárnok és az állami fiskális bevételek bírósága, a *Court of Exchequer*, valamint az uralkodó távollétében avagy kiskorúsága idején működő, később szintén állandósuló *Court of Common Pleas (Bench)* – említésével foglalkoznak,²² addig a korai *jury*-k tekintetében a nem központi fórumok: a havi vagy hatheti rendszerességű, a sheriff vezette grófsági rendes (nemesi) bíróságok (*county/shire courts*), a háromhetente a bailiff-fal ülésező századbíróságok (*hundred and franchise courts*), illetve a városok magisztrátusainak törvényszékei (*city courts*) ugyancsak említést érdemelnek.²³ A hivatkozott személyek közül a sheriff mindig állami (királyi) tisztviselőnek minősült, a bailiff („ispán”) azonban nyerhette megbízatását a magánföldbirtokos lordtól is, a városok polgárai pedig – miként Németországban vagy Magyarországon²⁴ –, ha nem a korona javairól vagy érdekeiről volt szó, általában saját fórumaik előtt perlekedhettek.

A *jurisdictio* sajátos, a korra jellemző egyéb helyi orgánumai a hűbéri bíróságok (*feudal courts*), a földesúri bíróságok (*manorial courts*) és a világi jogszolgáltatásban érintett egyházi fórumok voltak. Az utóbbiak különösen lényegesek témánk szempontjából, hiszen a kánonjog számos intézménye, különösen az *aequitas (equity)*, valamint a bírósági szervezet tagozódása nagyban hatott a világi törvénykezésre,²⁵ a korai Angliában pedig – a 12. század vége előtt – a grófsági bíróságokon nem csupán a sheriff, de a püspök is gyakorta részt vett, s ilyenkor általában az egyházi, spirituális ügyeket tárgyalták először. A megbízható, becsületes, esküdképes férfiak kizárólag keresztények lehettek. Egy további érintkezési pont a két jogrendszer között a lordkancellár ítélő fóruma (*Court of Chancery*) és a későbbi *equity*-bíráskodás volt, hiszen a 16. századig jobbra csak klerikusok töltötték be e főméltóságot, a mindenkori kancellári törvénykezés pedig inkább a lelkiismeret és a keresztény morál individualizált normáinak talaján állt, mintsem a szoros értelemben vett jogi normák *erga omnes* földjén.²⁶ Ehhez nagyon hasonlított a *common law*-beli esküdtszékek tényleges szerepfelfogása.

²¹ BAKER 2007, 71–74. pp.

²² RUSZOLY 1996, 173–174. pp.; HORVÁTH PÁL (szerk.): *Egyetemes jogtörténet I.* Budapest, 1997. 263–264. pp., KAJTÁR ISTVÁN: *Egyetemes állam- és jogtörténet II.* Budapest–Pécs, 1998. 19–20. pp.

²³ MILSOM 1981, 13–18. pp., RUSZOLY 2011, 359–360. pp., VINOGRADOFF 1908, 90–107. pp.

²⁴ BLAZOVICH LÁSZLÓ: *A bíró jogállása a Budai jogkönyvben.* In: *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére.* Szerk.: Máthé Gábor, Révész T. Mihály, Gosztonyi Gergely. Budapest, 2013. 73–83. pp., Uő.: *A peres eljárás a 15–16. századi alföldi városokban.* In: *Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LVIII. (Bérci Imre emlékkönyv)* Szeged, 2000. 51–70. pp.

²⁵ BALOGH ELEMÉR: *Középkori bajor egyházi bíráskodás.* Budapest, 2000. 76–80. pp., ERDŐ PÉTER: *A középkori officíálsi bíráskodás intézményei Kelet-Közép-Európában.* In: Uő.: *Egyházjog a középkori Magyarországon.* Budapest, 2001. 109–124. pp.

²⁶ M. E. AVERY: *History of the Equitable Jurisdiction of the Chancery before 1460.* In: *Bulletin of the Institute of Historical Research.* 1969. Vol. 42, No. 106, 129–144. pp., NICHOLAS PRONAY: *The Chancellor,*

A földesúri bíróságok közül a szabad parasztság részére fennálló magán bírói fórumon (*halmote*) jutottak az esküdtek jelentősebb szerephez a 13. században. Igaz, ezen esküdtek valójában évente választott személyek, tulajdonképpen tisztviselők voltak, a perbeli funkciójuk alapján mégis különböztek mind a felperestől, mind az elnöklő tisztartótól (*steward*) vagy a bailiff-tól. Érdekes, hogy az esküdtek e fórumokon nem csak a szabad, hanem a dologilag kötött jogállású férfiak is lehettek – az angol *tenant* jelentése azonban egyértelművé teszi, hogy nem jobbágyokról (*villains*), hanem egyfajta haszonbérlelőkről volt szó, akik státuszuk ellenére sem voltak mindenben engedelmes „igenemberek”.²⁷

Az esküdtek perbeli joghelyzetének változásaiban érhető tetten az esküdtszék valódi felemelkedése. A 13. század végére ugyanis egyértelművé vált, hogy ők nem eskütársak (*compurgators*), nem rendes, kiküldött vagy megbízott bírák (*judges*), de nem is a szemben álló felek valamelyike avagy tanúk voltak, hanem egyes kérdésekben érdemben határozó, a felek oldaláról nézve ideálisan pártatlan személyek, akik az ügy eldöntéséhez szükséges előleges ismerettel bírtak a tények és/vagy a szokásjog terén.²⁸ Abban viszont sokáig nem volt egyértelmű a szerepük, hogy egyénileg vagy kollektíven, illetve minden kérdésben vagy csak némelyekben dönthettek-e, valamint kezdetben az sem, hogy a vád- és az ítélő esküdtszék tagjaiban lehetett-e azonosság.

Minden esetre már az első esküdtszék legalább három fontos funkciót láttak el: a szokásjogi jogtalálást (*declaration of custom*), a ténymegállapítást és a tények továbbadását (*presentment*), valamint az aktuális ügyek eldöntését (*deciding issues*). Az utóbbi lévén a legfontosabb, érdemes hozzátenni: e döntéshozatal egy különös jogfejlesztéssel járt együtt, ha ugyanis a szokásjog szabályai egymással konfrontálódtak, el kellett határozniuk, melyiknek adnak elsőbbséget; ez a precedensjogi rendszerben tekinthető egyfajta „jogalkotási” tevékenységnek (*legislation*).²⁹ A ténymegállapítás nem csupán a perre vonatkozott, hanem a törvénykezéshez szükséges információk közlését, a megfelelő tisztségviselőhöz (sheriffhez, ítélő bíróhoz) történő továbbításukat is jelentette. Már a *Clarendon-i Assize* kötelezővé tette egy századonkénti tizenkét tagú laikus testület számára a tagjai tudomására jutott súlyos bűncselekmények bejelentését. Később ez bizalmas és nyílt formában egyaránt működött. Egy speciális formája az emberölési ügyek felderítésére alakult ki; ekkor az esküt tevők (*sworn jurors*) a halottkém (*coroner*) nyomozását vagy vizsgálatát segítették.³⁰ Ez volt a kialakuló vádeszküdtszék (*grand/accusing jury*) tényleges előzménye.

the Chancery, and the Council at the End of the 15th Century. In: British Government and Administration. Editors: H. Hearder, H. R. Loyn. Cardiff, 1974. 87–103. pp., DAVID W. RAACK: *A History of Injunctions in England before 1700*. In: Indiana Law Journal. 1986. Vol. 61, No. 4, 539–592. pp.

²⁷ VINOGRADOFF 1908, 138–139. pp., 403–430. pp.; REGINALD LENNARD: *Early Manorial Juries*. In: The English Historical Review. 1962. Vol. 77, No. 304, 511–518. pp., MAUREEN MULHOLLAND: *The Jury in English Manorial Courts*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: The Jury in the History of the Common Law. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 63–73. pp., különösen: 67–69. pp.; SZÁNTÓ RICHÁRD: *Derby Grófság települései, birtokrendszere és társadalma (14–15. század)*. Szeged, 2005. 42–43. pp.

²⁸ BAKER 2007, 75–76. pp.

²⁹ MULHOLLAND 2002, 70. p.

³⁰ JAMES MASSCHAELE: *Jury, State, and Society in Medieval England*. New York, 2008. 46–59. pp.

A hivatásos (rendes) királyi bírák kara is abban az időben forrott ki, amikor az esküdszék a történelmi útjára indult. A kettő kezdetben nem érintkezett szorosan, mivel a kevés számú, valódi szakbírák főként a királyi felsőbbbíróságokon és a kánoni fórumokon tevékenykedtek, ugyanakkor volt rá példa, hogy a királyi jogot érintő kérdésekben lovakoból álló *special jury*-t kellett az adott ügyben szervezniük.³¹ Majd megváltozott a helyzet. D. J. Seipp találoan jegyezte meg: „az esküdtek a *common law* meg nem énekelte hősei. Ők hozták ugyanis létre a verdikteket, amelyek az egész rendszert lehetővé tették. Az esküdtek kényszerű együttműködése nélkül a kisszámú királyi bírák – egy időben rendszerint 12 vagy 13 – valószínűleg nem oldhatták volna meg a terebélyesedő szokásjogi törvénykezésben évente felmerülő jogviták ezreit”.³² Az utóbbi fordulatban a *nisi prius*-ra gondolt; arra a delegált jogra, amely által a központi bíróságok egy-egy önálló kérdés eldöntését „kiadhatták” az utazóbíráknak s a melléjük szervezett, illetékes vidéki (*county*) esküdszékeknek (13 Edw. 1, c30). A felsőbbbíróságok egyébként elsősorban a birtokvitákban kezdték maguk is alkalmazni az *assize*-okat: a magánjogi vagy kincstári érdekeltségű ügyekbe bevont, esküt tevőkből álló *ad hoc* testületeket.³³

A *jury* intézményének aktivitása és elterjedése több szempontból érdemel figyelmet. A társas bíráskodás erényein kívül kiemelendő a középkori bírósági rendszer vonatkozásában megnyilvánuló költségtakarékossága: az esküdszékek működtetéséhez akkor nem kellett külön adók, fizetett szakbírák vagy kirendelt rendfenntartó erők, mégis alkalmasak voltak a helyi-vidéki jogviták megoldására. A gyakorlatban lojálisak voltak magához az államhoz, hiszen az biztosította a lakosság egy részének a közügyekbe való betekintést. Természetesen a *jury* mindenekelőtt a szokásjogot s annak alapján a közösség legfontosabb erkölcsi-morális értékeit juttatta kifejezésre, amely utóbbi – a társadalommal együtt – időről-időre változhatott. Sajátos formában a közösségi életet ugyancsak fejlesztette: az esküdtbíráskodás alkalmával a hasonló jogállású rétegek találkozhattak egymással a bíróság székhelyén – amire már a *Magna Charta* is utalt (1215. c17–18, 1225. c12–13) –, amelyhez számos egyéb – sok jogon kívüli – társadalmi jelenség és esemény kapcsolódhatott.³⁴

A jogi gyakorlatban az esküdszékek jelentősége két nagyobb ügytípushoz fonódott: a birtokperekben való eljárás (*possessory juries, grand assizes*) és a büntető ügyekbeni tárgyalás (*grand and trial juries*) köré.

A birtokkal kapcsolatos ügyek *jogi középpontjában* általában a „*seisin*” állt, amelyet a törvényes birtokláshoz való jognak fordíthatnánk, s a Nyugat- és Közép-Európában el-

³¹ RALPH V. TURNER: *The Origins of Common Pleas and King's Bench*. In: Uő.: *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*. London, 1994. 17–33. pp., RALPH V. TURNER: *The English Judiciary in the Age of Glanvill and Bracton, c. 1176–1239*. Cambridge, 1985. 274–275. pp., 278–279. pp.

³² DAVID J. SEIPP: *Jurors, Evidences and the Tempest of 1499*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: *The Jury in the History of the Common Law*. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 75–92. pp., ide különösen: 75. p.

³³ Lásd példaként a jelen tanulmányunk 37. lábjegyzetében hivatkozott művet!

³⁴ J. R. POLE: „*A Quest of Thoughts*”: *Representation and Moral Agency in the Early Anglo-American Jury*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: *The Jury in the History of the Common Law*. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 101–130. pp., különösen: 102–104. pp., 108–109. pp.; lásd még BAKER 2007, 22. p.

terjedt, feudális osztott tulajdonjoggal mutatott közeli rokonságot.³⁵ A következő példa illusztrálja a 13. századi birtokviták lényegét. 1214-ben egy perben az alábbi birtokkérdés adódott: a diakónus Adam de Wikes bérlője volt Bernard fia John földjének, majd a bérleti jogát a fiának, Peter-nek adta át, aki John-nak szabályszerűen hűséget (*homage*) is fogadott. A birtokot innentől Peter bérelte *seisin*-nal, de úgy, hogy közben Adam továbbra is a birtokon belül állt: ténylegesen ott lakott. Amikor Peter elhunyt, akkor az apja még életben volt, akárcsak a testvére, William; így történt, hogy mindketten jogot formáltak a földre. Adam hivatkozva a hosszan tartó tényleges birtoklásra, William pedig mint a feltételezett örökös (várományos) követelte magának/maguknak a *seisin*-t. Ám John szintén vindikálta azt, mivel ő volt a tulajdonképpeni földesúr, aki hozzájárult a jogutódláshoz. John elutasította mind Adam, mind William jogi igényét az ingatlan *seisin*-jára, de Adam-nak megengedte, hogy mégis a földjén lakjon William nélkül – mivel az utóbbit nem kedvelte –, amelyből következett, hogy William-nek valószínűleg később sem fog bérleti jogot engedni. Adam a fiára való tekintettel nem fogadta el a méltányos ajánlatot, és jogát a *seisin*-hoz perben kívánta érvényesíteni, amelyet azonban elveszített: a törvényes birtoklás joga John-ra szállt vissza a bíróság döntése alapján, mivel az eredeti kontraktus valószínűleg csak Peter élete végéig szólt.³⁶

A feudális birtok- és tulajdonjog *dologi középpontjában* Angliában is a földingatlan állott, és mert azzal összefüggően számos jogvita adódott, még II. Henrik elrendelte, hogy a birtokvitákat – ha azok a *seisin* elvesztésével függtek össze, vagy egyébként a birtoklás megszűnésével jártak (*disseisin*) – törvényes bírói ítélettel kellett rendezni³⁷ (kivéve, ha maga a király vonta el a korábban általa adományozott földbirtokot, mivel azzal szemben rendes jogorvoslatnak nem volt helye³⁸). Ugyan e törvény nem állhatott tovább hatályban, mint II. Henrik uralkodása, hozzá hasonlók a 13. században mégis keletkeztek (pl. *Magna Charta* 1215. c18–19, 1225. c13–14; 1285, 13 Edw. 1, c25), és a rájuk való utalások a bírósági döntésekben mint precedensek mind többször felbukkantak. Ekként – az esetjognak köszönhetően – az *assize of novel disseisin* (1166) jussa tovább élt, s a polgárháborús hangulatú korban oly „népszerű” lett, hogy hozzájárult az esküdszék elé vitt birtokperek számának növekedéséhez, egyszersmind a civiljogi *jury*

³⁵ CAENEGEM 1959, 306–316. pp., MILSOM 1981, 119–122. pp., RUSZOLY 2011, 174–175. pp.; WERNER OGRIS: *Dominium (privatrecht.)*. In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. (HRG) I. Berlin, 1971. 755–757. hasáb, H. R. HAGEMANN: *Eigentum. Geteiltes Eigentum*. In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. (HRG) I. Berlin, 1971. 891–893. hasáb, P. WEIMAR: *Eigentum. Rechts- und Verfassungsgeschichte. Römisches und gemeines Recht*. In: Lexikon des Mittelalters. III. Stuttgart–Weimar, 1999. 1714–1716. hasáb., SRĐAN ŠARKIĆ: *The Law of Property in Mediaeval Serbia: The Concept of the Thing and Ownership*. In: Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LXXIII. (Ruszoly József emlékkönyv) Szeged, 2010. 811–818. pp.

³⁶ MASSCHAELE 2008, 63–64. pp.

³⁷ A Ranulf Glanvillnek tulajdonított és II. Henrik uralkodásának éveiből származó jogkönyv második könyve részletesen tudósít a *seisin*-nak a királyi bíró előtti – bajvívás vagy *grand assize* útján való – bizonyításáról, egyszersmind valószínűsíti számunkra, hogy az e típusú esküdszék már korábban is létezett: *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Anglie qui Glanvilla vocatur. / The Treatise on the Laws and Customs of the Realm of England Commonly Called Glanvill*. Editors: G. D. G. HALL, M. T. CLANCHY. Oxford, 1965. (reprint: 1998.) 22–37. pp.

³⁸ RALPH V. TURNER: *The Royal Courts Treat Disseizin by the King: John and Henry III, 1199–1240*. In: Uő.: *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*. London, 1994. 251–268. pp., különösen: 253–254. pp.

tevékenységének elterjesztéséhez.³⁹ A birtokvédelmi esküdtszéki eljárások (*possessory assize juries*) így döntően segítették az intézmény megszilárdulását, hiszen éppen akkor történt mindez, midőn a *common law* dinamikus fejlődési pályán volt, a király bírái iránti bizalom pedig megingott.⁴⁰

A büntetőügyekben törvénykező ítélő esküdtszék kontúrjai körülbelül 1218 és 1222 között formálódtak ki. Az általunk már említett vádesküdszéknek lényeges szerepet játszottak a vádemelést követően is: ők döntötték el, melyik vádlottnak kell vagy lehet ismételtet igénybe vennie, s melyiknek nem.⁴¹ Először Gloucesterben rögzült az, hogy az ítélő *jury* tizenkét századbeli és még négy falubeli férfiből álljon (azaz legyenek oly tagjai, akik a vádemelésben nem működtek közre), de ott történt az is, hogy a terheltek nem voltak hajlandók alávetni magukat a szentenciának. Nem sokkal később Warwickben huszonnégy megyei (*county*) lovag is részt vett a századbeliek mellett az esküdtszékben (összesen tehát harminchatan voltak a végső döntéskor), s a vádlottakat – kényszerítve a joghatóságuk alá – makacsságuk ellenére elítélték és felakasztották. Ám azzal, hogy az utóbbi esküdtszék nem csak a vádlókból szerveződött, hanem számos új, az adott századtól független esküdt is belépett, a gyanúsítottaknak megnőtt az esélye arra, hogy, ha bár vád alá helyezték őket egy közbenső határozattal, a kibővített esküdtszéktől – egy új védekezési formula (*writ*) alkalmazása mellett – talán felmentést remélhetnek a végítéletben.⁴² Ez a megoldás mintegy legitímálta büntető ügyekben a korai esküdtszéki tárgyalásokat – ténylegesen érdekeltté téve a vádlottakat az alávetésben és a védekezésben fizikai kényszerítés vagy sanyargatás nélkül is (*peine forte et dure*) –, amelyekből a 14. század közepére (1351, 25 Edw. 3, c3, c4) a *petty (trial) jury* – a vádlóktól immár elkülönülő ítélő esküdtszék – alakult ki. Mindez egybe esett a halálbüntetés elterjedésével, melyet ekként nem egy egyszemélyi királyi tisztviselő alkalmazott, hanem a helybeli társadalom képviselőinek közben jöttével, mintegy konszenzusával szabott ki. 1367-től az is követett szabállyá vált, hogy az esküdtektől megkívánták az egyhangúságot szemben a korábbi esetekkel, melyekben a verdiktet némelykor a szavazatok többségével fogadták el.⁴³

³⁹ MASSCHAELE 2008, 64–66. pp., 73. p., CAENEGEM 1959, 261–316. pp.; A. T. CHARTER: *A History of the English Courts*. London, 1927. 136–140. pp., DONALD W. SUTHERLAND: *The Assize of Novel Disseisin*. Oxford, 1973. 43–76. pp.

⁴⁰ RALPH V. TURNER: *The Reputation of Royal Judges under the Angevin Kings*. In: Uő.: *Judges, Administrators and the Common Law in Angevin England*. London, 1994. 103–118. pp., különösen: 105–107. pp.; KECSKÉS LÁSZLÓ: *Kontinentális általánosságok a common law-ról*. In: *Viva Vox Iuris Civilis*. Tanulmányok Sólyom László tiszteletére 70. születésnapja alkalmából. Szerk.: Schanda Balázs, etc. Budapest, 2012. 430–455. pp., különösen: 443–454. pp.

⁴¹ JOHN HOSTETTLER: *The Criminal Jury Old and New: Jury Power from the Early Times to Present Day*. Winchester, 2004. 18–21. pp. Vö.: THOMAS A. GREEN: *Perspectives on the English Criminal Trial Jury, 1200–1800*. Chicago–London, 1985. 11–13. pp.

⁴² ROGER D. GROOT: *The Early-Thirteenth-Century Criminal Jury*. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton, N.J., 1988. 3–35. pp., különösen: 30–35. pp.

⁴³ HOSTETTLER 2004, 25–27. pp., BAKER 2007, 76. p.; lásd még ROGER D. GROOT: *Petit Larceny, Jury Lenity and Parliament*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: *The Jury in the History of the Common Law*. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 47–61. pp., különösen: 50–61. pp.

Az esküdszék intézménye ezután kilépett Albionból, s idővel meghonosodott a ren-di kori Walesben és Skóciában is.⁴⁴ Európa egyéb területeire azonban csak az 1791. évi francia bűnvádi perrendtartás és a napóleoni kodifikációk (1808) közvetítésével jutott el, így a hozzá olykor hasonlatos középkori jogintézmények – mint a 14. századi szerb *porota* vagy *sud duševnih ljudi* – bizonyított kapcsolatban nem álltak vele, hanem a párhuzamos jogfejlődés eredményei vagy a bizantizmus hatásai voltak.⁴⁵ Ugyanez érvényes a magyarországi nádori közgyűlés tizenkét nemesére (*12 rectos et conscientiosos nobiles pro juratis assessoribus*).⁴⁶

3. Adalékok a középkor delelőjének angol esküdszékeihez

A középkori esküdtek működésének különös „fossziliái” az évkönyvek (*year books*), amelyek jobbára a *common law* felsőbbíróságainak ítéleteit tartalmazták az esetjogi bíráskodáshoz,⁴⁷ olykor mégis érdekes adalékot nyújtanak magukról az esküdszékekről is – általában akkor, ha valamilyen jelentős hiba merült fel az eljárásuk során. A következő példán keresztül érzékelhetővé válik, hogy az esküdti mivolt számos emberi nehézséggel járt.

Egy 1499. évi évkönyvből ismert jogesetben Mary és Joan Lucas felperesek álltak perben Joan Cesse-vel és Henry Leesechylde-del Wavendonban. A Lucas nővéreket Lincoln püspöke, William Smith támogatta, az alperesek oldalán pedig George Grey, Kent bárója (*earl*) is érintett volt a birtokvitában. A tényállás szerint a tárgyalás rendben zajlott Aylesburyben mindaddig, amíg ki nem tört egy nagyobb vihar. Az égszakadás-kor a már esküt tett és megrémült esküdtek a bizonyítási eljárás befejezése előtt, a tárgyalást vezető bíró engedélye nélkül kirohantak a teremből. Az egyikük jellemzően egy sörkocsmában keresett menedéket, ahol egy rejtélyes idegen figyelmeztette: vigyázzon, mit tesz az esküdszékben, ugyanis Kent bárójának az ügye „jó” volt, míg a püspöké nem. Ezt követően a báró oldalán álló idegen meghívta az esküdtet egy italra, amelyet az el is fogadott. A vihar elülvén mindenki visszatért a tárgyalóterembe, ahol az eljárás folytatódott, melynek végén az esküdszék meghozta a verdiktet. Ugyan mindkét fél tiltakozhatott volna azért, mert az esküdtek korábban szétszéledtek, s így tovább már nem

⁴⁴ DAFYDD JENKINS: *Towards the Jury in Medieval Wales*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: The Jury in the History of the Common Law. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 17–46. pp., különösen: 26–46. pp., IAN DOUGLAS WILLOCK: *The Origins and Development of the Jury in Scotland*. = Stair Society Series 23. Edinburgh, 1966.

⁴⁵ ANA BATRIČEVIĆ: *Legal Transplants and the Code of Serbian Tsar Stephan Dushan*. In: East European and Russian Yearbook of International and Comparative Law. Ed.: William E. Butler. 2008–2009. Vols. 2–3. 1–66. pp., különösen: 46–49. pp.; HEKA LÁSZLÓ: *A szláv népek joga. I. rész: A szokásjogtól a törvénykezé-sig.* /A Pólay Elemér Alapítvány tanszégletei/ Szeged, 2006. 186–187. pp.

⁴⁶ HAJNIK IMRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt*. Budapest, 1899. 67–75. pp., különösen: 70–71. pp.

⁴⁷ BAKER 2007, 179–181. pp., MILSOM 1981, 44–48. pp., RUSZOLY 1996, 177–178. pp.; BÓNIS GYÖRGY: *Az angol alkotmánytörténetírás tegnap és ma*. In: Századok. LXXIV. évf. (1940) 181–211. pp., különösen: 204–207. pp. Részletesen lásd WILLIAM C. BOLLAND: *The Year Books*. Cambridge, 1921., Uő.: *Manuel of Year Book Studies*. Cambridge, 1925.; PAUL BRAND: *The Beginnings of English Law Reporting*. In: *Law Reporting in Britain: 11th British Legal History Conference* (1993). Editor: C. Stebbings. London, 1995. 1–14. pp.

minősültek intaktnak az ügy szempontjából, de nem tették. A végső döntés értelmében a felperesek és a püspökük nyerték a pert. Ekkor vitatták el az alperesek a *jury* törvényességét, minek következtében az eljárás egészen az *Exchequer Chamber*-ig (kinestári kamarai bíróság) jutott, amelyik egy komoly szakmai vita nyomán kasszálta az ítéletet.⁴⁸

A jogesetben három tanulságos probléma merült fel: 1) az esküdteknek együtt kellett volna lenniük az eskütétel után a verdikt kihirdetéséig, akár kényszerítés árán, étlenszomjan is; 2) az esküdteknek tilos volt külső befolyást engedniük az ügyre nézve, miután elfoglalták helyüket a bíróságon (különösen azt követően, hogy tanácskozássra visszavonultak, bár a fenti példában ez még nem történt meg); 3) az esküdteknek nem volt szabad tevékenységükkel összefüggésben bármilyen javakat elfogadni, még egy italtra való meghívást sem. E kérdések közül a második volt a legkényesebb, mivel az évkönyvek tanulsága szerint számos esetben törekedtek a felek vagy a támogatóik az esküdti szolgálatra behívottakat (*prospective jurors of the panel*), illetve a már megesküdteteket (*sworn jurors*) informálisan befolyásolni, mert a *writ of venire facias* királyi parancs lehetővé tette, hogy az esküdtjelöltekkel előre közöljék a felek nevét és röviden az ügy tárgyát is. Fordított irányban ugyancsak fennállt a korrupció veszélye: a 24 behívott nevét a tárgyalás előtt legalább négy nappal be kellett jelentenie a sheriffnek a bíróságon.⁴⁹ Mivel a gyakorlatban a verdikttel összefüggő egyéni döntés, megítélés kívülről való befolyásolását teljesen kizárni nem lehetett – mi több: kezdetben kívánatos volt, hogy az esküdt előzetes ismerettel bírjon az ügy körülményeiről –, kialakult a peres eljárásban a közvetlenség elve: a bírák s az esküdtek ne áttételes hallomásból (*hearsay*), hanem a vallomást tevőktől maguktól is hallják a tényeket s a nyilatkozatokat (*testimonies*), érzékelve magatartásukat, reakcióikat, egyszersmind lehetőséget adva a feleknek a kontradiktórius eljárásban nélkülözhetetlen kérdezői/keresztkérdézői jog gyakorlására, valamint a tanúk szembesítésére.⁵⁰

E ponton nem lehet megkerülni azt a társadalomtörténeti kérdést: kik voltak az esküdtek tulajdonképpen? A szolgálatra behívott esküdtjelöltek névsorát (*jury panels*) – későbbi magyar terminológiával: a szolgálati lajstromot – számos kűtfő tartalmazza, némelyeket pedig a perjegyzőkönyvekbe is bemásoltak. E 13–14. századi jegyzékek általában 16 és 20 közötti nevet tartalmaztak, tehát a modern értelemben vett *voir dire*⁵¹ akkor még csupán *nasciturus* formában létezett: csak akkor zártak ki valakit a végleges esküdtzékéből, ha a pártatlansága felől alapos kétely támadt, ha nem jelent meg vagy megbetegedett, illetve 1352-től büntető ügyekben, ha már a vádesküdtzéknek is tagja volt. A tizenkettőt meghaladók tulajdonképpen még csak pótesküdték voltak. Az 1285. évi westminsteri statútum (13 Edw. 1, c38) egyébként 24 egészséges személyben ma-

⁴⁸ SEIPP 2002, 76–77. pp.

⁴⁹ SEIPP 2002, 82. p.

⁵⁰ RICHARD D. FRIEDMAN: *No Link: The Jury and the Origins of the Confrontation Right and the Hearsay Rule*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: The Jury in the History of the Common Law. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 93–100. pp.

⁵¹ ANTAL TAMÁS: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)*. = Dél-alföldi évszázadok 23. Szeged, 2006. 198–199. pp., 277. p., Uő.: *A sajtóesküdtzék és működésük szabályozása Magyarországon (1867–1896)*. In: *Publicationes Doctorandorum Juridicorum. /Acta Jur. et Pol. Szeged/ Tomus II. Szeged, 2003. 4–38. pp., különösen: 26–27. pp.;* BADÓ ATTILA: *Az angolszász típusú esküdtzék kritikai elemzése*. = *Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus L., Fasc. I. Szeged, 1996. 28–38. pp.*

ximálta az egyidejűleg szolgálatra behívottak számát, akik lajstromát a sheriff állította egybe s adta át a bíróságnak. A ténylegesen *jury*-tagságot nyert esküdtjelöltek neve mellé rendszerint a „*jur*” rövidítés került, azon személyek neveihez pedig, kik elmulasztottak megjelenni, egy kis keresztet tettek. Számos esetben a jegyzékeken tintával rajzolt körök vagy pöttyök is láthatók a nevek mellett, amelyek feltehetően kvázi sugallatok voltak arra, hogy a bíró kiket eskessen fel a szolgálatra. Tény, hogy végül tizenkét férfit kellett esküdként látni a perben, ha pedig nem volt teljes a számuk, s a lista alapján sem adódtak újabbak, a megjelent alkalmas személyekből (*talesmen*) pótolták a hiányt.⁵²

A rendiség kezdetén az esküdtképeség tekintetében az adott eset összes körülményei alapján kerültek ki a *jurator*-ok a „szabad” (*free*) társadalmi rétegekből: különösen a köznemesek (*gentries*), az egyéb lovagok (*kinghts*), valamint a városi polgárok, a szabad haszonbérlok (*yeomen*), illetve a grófsági és megyei hivatalnokok becsületes tagjai (*legales homines, lawful men*) köréből. Az esküdtek így a korabeli társadalom „középosztályából” rekrutálódtak; egy tizenhat személy nevét tartalmazó, 1380-ból származó lajstromban (*panel*) például szerepelt két segélypénz-beszedő, egy olyan férfi, aki korábban már rendőrbiztos volt egy nyomozás során, egy egyházi gondnok, egy forgalmas kereskedővárosból való szabad jogállású bérlő, valamint maga a megyei halottkém (*coroner*), a többiek pedig szintén helybeli „szabad” lakosok lehettek.⁵³ Az utóbbi fogalom azonban nem egyértelmű a jobbágyok tekintetében. Általában nem találták őket kellően szabadnak ahhoz, hogy egy királyi bíróságon esküdtek legyenek, de fordítva is igaz volt: ha valaki egyszer már esküdként törvénykezett egy ilyen helyen, kétség esetén lehetett a szabad státuszára hivatkozni. A földesúri székeken ugyanakkor rendszerint esküdtképesek voltak a jobbágyok is, mivel ezek a magánbíráskodás fórumait jelentették. A kibocsátott *writ*-ek és a magas rangú utazóbírák (*senior assize judges*) pedig előre meghatározhatták, mely közigazgatási egységek (századok, települések) szabadjaiból kellett a *jury*-t megszervezni egy adott törvénykezési ciklusban.⁵⁴

Számszerűsítve mindezt: 1285-től (13 Edw. 1, c38) évi 20 schilling, ingatlanból származó éves jövedelem volt az esküdtképeség vagyoni cenzusa, ha a tárgyalás az esküdt lakóhelye szerinti megyében volt, ha pedig azon kívül (pl. Westminsterben), akkor 40 schilling. 1293-ban (21 Edw. 1, Stat2, Stat3) mindez 40, illetve 100 schillingre emelkedett. Kivételt csak a városoknak engedtek, amelyek a korábbi szabályokat alkalmazhatták. V. Henrik 1414-ben keletkezett törvénye (2 Hen. 5, c9) alapján szintén 40 schilling szükségeltett az emberölési ügyek elbírálásakor az érintett megyében élőkötől, a kisebb súlyú bűncselekmények esetén pedig kevesebb is elegendő volt. E törvénytől fogva a király jogát képezte a határértékek megállapítása. 1585-ig nem volt érdemi változás; akkor a minimális évi jövedelem összege megduplázódott (1584, 27 Eliz. 1, c6,

⁵² MASSCHAELLE 2008, 95–103. pp., HOSTETTLER 2004, 26–27. pp.; J. B. POST: *Jury Lists and Juries in the Late Fourteenth Century*. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton, N.J., 1988. 65–66. pp.

⁵³ POST 1988, 68–69. pp.

⁵⁴ MASSCHAELLE 2008, 133–140. pp.; EDWARD POWELL: *Jury Trial at Goal Delivery in the Late Middle Ages: The Midland Circuit, 1400–1429*. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton, N.J., 1988. 78–116. pp., különösen: 95–97. pp.

c7).⁵⁵ Érdemes ezt a parlamenti aktív választójoggal összevetni: ott 1429-től ugyancsak a *freehold*-ból évente eredő, legalább 40 schilling vált vagyoni feltételé.⁵⁶

E képesség megléte ellenére sem volt a megfelelőségi teszt tekintetében „becsületes”, akit törvényen kívül helyeztek (*outlaw*), aki megtagadta az angol király iránti hűséget, valamint, akit büntetért vagy árulásért elítéltek. Szintén nem lehetett *jury*-nak tagja, aki nem bírt tanúképeséssel, főként, ha korábban már hamisan vallott. Henricus de Bracton gyakran idézett nézete szerint: „nem esküképes az, aki egyszer már megszegte az esküjét”.⁵⁷ A becsületesség azonban akkor is relatív fogalom volt, s jellegében inkább morális, mint jogi természetű. Egy érdekes és a korra jellemző 1212. évi jogesetben például az egyik esküdt becsületességét (*lawfulness*) vonták kétségbe, azzal vádolva, hogy betört egy házba, és onnan egy köpönyegét s egy csuklyát orozott el. E férfi azonban tagadta a vádat, és indítványozta: küldjenek ki egy *jury*-t annak tényekkel való bizonyításáért (*presentment*), hogy ő pedigril becsületes ember. A kiküldöttek, miután visszatértek a vizsgálatból, jelentették: csak azt hallották a nevezettről, hogy valóban becsületes, s ez elegendő is volt ahhoz, hogy elfogadják az esküdtképeségét. Mindazonáltal, hogy előre láthatóan ki „alkalmas” is egyben teljesíteni feladatát, azt főként az adott ügy jellege s a sheriffnek küldött *writ* határozta meg. A felek tiltakozhattak (*challenging*) azon esküdtjelölt ellen, akit nem találtak képesnek az ügy elbírálására, vagy aki velük szemben elfogult lehetett.⁵⁸ Olykor a felek státusza befolyásolta az esküdtzék tagjainak kiválasztását: a paritásos *mixed jury* intézménye szokott volt például a keresztények és zsidók közötti jogvitákban, avagy a walesiek és skótok („idegenek”) angolokkal szembeni pereiben.⁵⁹

Ugyanakkor a szoros értelemben vett esküdtzék eljárási középkeri szabályairól és az esküdtzék jogász magatartásáról (*jury behaviour*) relatíve kevés közvetlen adat áll az utókor rendelkezésére; csak a keletkezett némely periratokból (*trial records*): főként a vádiratokból, a verdiktekből és az ítéletekből ismerhetők meg.⁶⁰

4. Az esküdtzék bíráskodás változó szerepe a koraiújkorban és az újkorban

A magánjogi perekben az írásbeliség s a latin nyelv átvételével, terjedésével megjelentek az előkészítő beadványok és a vitairatok (*plea rolls*), így megnőtt a jogászok szerepe

⁵⁵ POWELL 1988, 82–83. pp., 94–95. pp., MASSCHAELE 2008, 141–142. pp.

⁵⁶ RUSZOLY 2011, 379–380. pp., SZÁNTÓ 2005, 49–51. pp.; lásd még RUSZOLY JÓZSEF: *A választási bíráskodás története Európában*. In: Uő.: Alkotmánytörténeti tanulmányok 2. Szeged, 1992. 3–54. pp., különösen: 5–6. pp.

⁵⁷ HENRICUS DE BRACON: *De legibus et consuetudinibus Angliae. / On the Laws and Customs of England*. Translated, with revisions and notes, by SAMUEL E. THORNE. Publ. in 4 vols. Cambridge, Mass., 1968–1977. III. kötet, 71. p.

⁵⁸ MASSCHAELE 2008, 132. p., 103–107. pp., THORNE 1968–1977 [Bracton], III. kötet, 70–72. pp.

⁵⁹ MARIANNE CONSTABLE: *The Law of the Order: The Mixed Jury and Changing Conceptions of Citizenship Law, and Knowledge*. Chicago–London, 1994. 16–27. pp., 128–146. pp.; PAUL BRAND: *Jews and the Law in England, 1275–90*. In: *The English Historical Review*. 2000. Vol. 115, No. 464, 1138–1158. pp.

⁶⁰ POWELL 1988, 81. p. Jogeseteken át a *jury behaviour*-t rekonstruálja pl. GREEN 1985, 76–97. pp., SUTHERLAND 1973, 77–125. pp.

a tárgyalást megelőző eljárási szakaszban.⁶¹ A benyújtott írásbeli nyilatkozatokat ugyan ismertetni kellett az esküdtszékkel, de ekként a felek s a bírák már a tárgyalás előtt egyezkedhettek, különösen a vitatott tények és a precedensek körül. Azonban a bíróságok helyesen ráéreztek arra, hogy ez a megelőző jogi disputa egyfajta prejudikációt eredményezhet, és mellőzni kezdték azt. Ezek után a jogkérdésekbeli vitákat szintén a tárgyaláson kellett rendezni, ami egy új pervezetési és bírói szerepet kívánt meg: a bírák határozottabb fellépését, nem egyszer autoriter döntését a perben. A szakmai vitát csak akkor volt érdemes elkezdni, ha az alapjául szóló tényeket már tisztázták, tehát az esküdtek megállapították. Jogi kérdésekben replikázni a verdikt kihirdetése után is lehetett, de nem az első fokú bíróságon, hanem a westminsteri felsőbb (jogorvoslati) fórumokon, s nem széles körben, hanem csupán a per formális, elvi jellegű hibáiban, avagy a megismélt tárgyaláson.⁶²

A társadalmi, a gazdasági és a jogi viszonyok bonyolultabbá válásával⁶³ a Tudor-korban egyéb problémák is felmerültek.⁶⁴ Közülük a hagyományos civil keresetekkel összefüggő nehézségeket emeljük ki, mivel egyre többször a tradicionális *writ*-ek és pertechnikai formulák, valamint a *general verdict*-ek nem voltak alkalmasak az ügyben adódó speciális kérdések jogi szempontból megnyugtató megoldására, így az esküdtszék által megállapított tényeket ugyan elfogadva, mégis a bírákra hagyták a felek a „lényeg” eldöntését. Erre tekintettel a 16. században gyakorivá váltak az olyan különös kérdések, amelyeket a bírák csak előzetes tanácskozás után (*in blanc*) tettek fel az esküdteknek, s amelyekben ügynevezett *special verdict*-et lehetett hozni. Olykor a szakbíró maga pótolhatta az utóbbi verdiktet, ha olyan tényt kellett megállapítania, amelyet az esküdtek határozata nem érintett. A Stuartok korában a bírák a hivatalosan (alakilag) a verdikthez illeszkedő kérdéseken kívüli kérdéseket már rendszeresen feltehettek a *jury*-nak; az adott válaszok ugyan nem voltak mindenben kötelezők, de a jegyzőkönyvben mégis szerepelve a végső szakbírói döntésben fel lehetett azokat használni.

A 17. századi polgárháború⁶⁵ után az is szokásba jött, hogy az új esküdtszék elé utalás kérdésében (*motion for a new trial*) – melyet a jogorvoslati fórum rendelhetett el – a tárgyalást vezető szakbírárt (*legal judge*) megkérdezték az eljárásban történekről, így ő előadhatta a feljegyzései nyomán a saját véleményét, jogászai álláspontját, ideértve azon körülményeket, amelyek a periratokból nem derültek ki egyértelműen. Különösen bün-

⁶¹ Vö.: BÓNIS GYÖRGY – DEGRÉ ALAJOS – VARGA ENDRE: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, 1996. 157–164. pp., STIPTA ISTVÁN: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, 1998. 61–67. pp.; BLAZOVICH 2000, 58–59. pp.

⁶² BAKER 2007, 81–82. pp., MILSOM 1981, 70–75. pp., 80. p.

⁶³ SZÁNTÓ 1994, 122–125. pp.; IMMANUEL WALLERSTEIN: *A modern világgazdasági rendszer kialakulása. A tőkés mezőgazdaság és az európai világgazdaság eredete a XVI. században*. Budapest, 1983. 431–476. pp., 491–502. pp., RONDO CAMERON: *A világgazdaság rövid története*. h.n. [Budapest], 1994. 127–130. pp., 159–161. pp.

⁶⁴ GREEN 1985, 105–118. pp.; HAROLD GARRET-GOODYEAR: *The Tudor Revival of Quo Warranto*. In: *On the Laws and Customs of England: Essays in Honour of S. E. Thorne*. Editor: M. S. Arnold, etc. Chapel Hill, N.C., 1981. 231–271. pp., J. H. BAKER: *Origins of the „Doctrine” of Consideration, 1535–1585*. In: *On the Laws and Customs of England: Essays in Honour of S. E. Thorne*. Editor: M. S. Arnold, etc. Chapel Hill, N.C., 1981. 336–358. pp.

⁶⁵ SZÁNTÓ 1994, 144–152. pp. Újabb, alkotmánytörténetileg is érdekes kutatási eredményeket közöl az angol polgárháborúról és az interregnumról a következő tanulmánykötet: PATRICK LITTLE (Editor): *Oliver Cromwell: New Perspectives*. Basingstoke, 2009.

tehetősekben volt erre szükség a hibás döntések kiigazítása végett, korlátozva ekként az esküdtszék teljes, az anyagi jogot olykor megkerülő szabadságát – mondhatni „egyeduralmát” (*absolute despotic power*).⁶⁶

Ugyanakkor az ellenkező végletre is voltak példák: Sir Thomas More 1535. évi hírhedt felségárulási perében – midőn a katolikus egyház védelmében a VIII. Henrikkel szembeni ellenvéleményének hallgatással „adott hangot” – az esküdteket már eleve befolyásolták és elrettentették,⁶⁷ 1665-ben pedig egy főbíró megbírságolta őket, mert nem a korábban nyomatékosan kifejezett nézete szerint jártak el. Az utóbbi esetben történeteket a Közösségek Háza ugyan elítélte, de az esküdtek hasonló bírságolását megtiltani szándékozó javaslatból – nagy vitát követően – végül nem lett törvény. Ezen időponttól vette kezdetét az esküdtszék politikai ihletésű befolyásolásának korszaka is, amelyben az utolsó Stuartok a Whig-pártiak ellen igyekeztek felhasználni a jogszolgáltatás intézményeit (lásd pl. a *Quaker*-ek pereit). Ezzel együtt a „dicsőséges forradalom” korában a *jury*-igazságszolgáltatás egyre népszerűbbé vált: sokan éppen a politikai önkény ellenszerét látták benne megtestesülni.⁶⁸

Az angol *Bill of Rights* – a modernkori brit alkotmányosság egyik fundamentuma – a *freeholder*-ek esküdtszékét mint kiforrott jogintézményt erősítette meg [1688, 1 Will. & Mar., sess. 2, c2 (11. pont)].⁶⁹ Az utána jövő Georgiánus korszakban az esküdtbírság előtti bizonyítás szabályai és módjai változtak érdemben. Míg a középkori eredetű perbeli védekezés középpontjában gyakran az esküdteknek az eltérő tényértelmezések s a kettős vagy többes érvelés általi megzavarása állt, addig a 17–18. évszázadban kifinomultabbá vált az eljárásjog e része is. Korábban ugyanis a ténykérdéseket és a jogkérdéseket nem határolták el szembetűnően egymástól, a 18. századra viszont egyértelművé vált: a ténykérdéseket kellett először és külön-külön eldönteni. A magánjogi perben felhozott tényállítások pedig szintén két típusra oszlottak: azokra, amelyek bírói megállapításához nem kellett verdikt, és azokra, amelyek feltárása az esküdtszékre várt. E tekintetben jelentős volt annak az előzetes tisztázása, mi a főkérdés, illetve esküdtszéki tárgyalás nélkül bizonyítható a perben, s mi tartozott a különös bizonyítás (*special pleading*) körébe. Az utóbbi rendszerint az esküdtek előtt folyt, míg azokat a tényeket, amelyeket egyértelműen meg lehetett állapítani például egy kontraktusból, már nem kellett elébük tární eldöntés végett. A jogi-elméleti vitákba a szakbíró előtt szigorúan csak azt követve bocsátkozhattak a felek, hogy a faktum elkülönített kérdései ekként tisztázódtak; ezáltal a sokszor parttalanú váló esküdtszék előtti érvelések és ellenérvelések az időszak végére racionálisabb mederbe terelődtek.⁷⁰

⁶⁶ BAKER 2007, 83–85. pp., MILSOM 1981, 75–79. pp.

⁶⁷ *Thomas More's Trial by Jury: A Procedural and Legal Review with a Collection of Documents*. Editors: H. A. Kelly, L. W. Karlin, G. B. Wegemer. Az idézett fejezeteket HENRY ANSGAR KELLY, LOUIS W. KARLIN és DAVID R. OAKLEY írták. Woodbridge, 2011. 38–41. pp., 82–83. pp., 169–171. pp.

⁶⁸ HOSTETTLER 2004, 68–72. pp., 74–79. pp.; a *Quaker trials*-ről ír: GREEN 1985, 202–236. pp.; az esküdtek bírságolásáról szóló részhez friss irodalomként lásd KEVIN CROSBY: *Bushell's Case and the Juror's Soul*. In: *Journal of Legal History*. December 2012. Vol. 33, No. 3, 251–290. pp.

⁶⁹ HORVÁTH PÁL (szerk.): *Bevezetés az egyetemes állam- és jogtörténet forrásaiba*. Budapest, 1996. 14. p.; STEWART 2012, 175. p.

⁷⁰ BAKER 2007, 88–90. pp., MILSOM 1981, 79–81. pp.

A 18. század második felétől – a tőkés gazdasági rendszer és a jelentős tőkeakkumuláció közvetett hatására⁷¹ – az esküdteknek egyre bonyolultabb ügyekben kellett eljárniuk, amely egyre magasabb (cenzuson kívüli) szellemi kvalifikációt igényelt. A hagyományos cenzusok ugyan időről-időre megemelkedtek: például 1692-ben (4 Will. & M., c24) évi 10 font ingatlanértékben állapították meg a vagyoni követelményt a *freeholder*-ek és a *copyholder*-ek részére, a tartós bérlőknek (*tenants*) pedig évi 20 font, a „fogott esküdteknek” (*talesmen*) 5 font forgalmi értékű tulajdont írtak elő a vidékeken (*provincial jurors*), azonban számosan rámutattak arra, hogy az inflációt figyelembe véve a jövedelmi feltételek ténylegesen nem nőttek, hanem mérséklődtek, s mind többen kerültek a potenciális esküdtek körébe a középosztály alsóbb rétegeiből – ideértve különösen a csekély értékű földingatlanl bírókat és a meg nem jelentek helyett a helyszínen „fogott” pótesküdtet. Ráadásul a vagyonos – feltehetően nem megvesztegethető és művelt – társadalmi osztályok tagjai rendszerint megtalálták annak a módját, miként kerüljék ki *de facto* az esküdti szolgálatot, az egyéb rétegeknél pedig állandóan fenyegetett a korrupció veszélye, legalábbis a rendes esküdtszék (*common juries*) esetében. 1730-ban ezért újabb törvény (4 Geo. 2, c7) igyekezett garantálni, hogy megfelelő számú és minőségű személy kerüljön az esküdtek alaplajstromába, elrendelve a közrendőrök (*petty constables*) általi hivatalos, évenkénti összeírásukat. Különösen a *freeholder*-ek lajstromának tulajdonítottak nagy jelentőséget és elsőbbséget. Ezen jegyzékek hasznosak az utókornak is: megtudhatók belőlük a jellemző demográfiai arányok. Például az 1770-es években a gyorsan fejlődő Northamptonshire-ben statisztikailag 10,4 esküdtképes személy jutott ezer lakosra, egy évtizeddel később Staffordshire-ben pedig 8,5. Ugyanakkor a gyakorlatban – főként a kisebb megyékben és bírósági kerületekben – mégsem volt könnyű az egész évre ülészakonként biztosítani a kellő számú esküdtet, tekintetbe véve a jogszerű kimentési lehetőségeket is.⁷²

Kedvezőbb volt a jogszociológiai helyzet a *King's Bench* melletti, jórészt mágnásokból szerveződő *special jury*-k körében,⁷³ ahol az átlagos kvalifikáció rendszerint magasabb szintet ért el, valamint Londonban⁷⁴ s az olyan nagyvárosokban, ahol felsőbb bíróságok vagy kereskedelmi központok működtek.

⁷¹ CAMERON 1994, 208–234. pp.; ERIC J. HOBBSAWM: *A forradalmak kora (1789–1848)*. Budapest, 1964. 33–48. pp., 51–53. pp., Uő.: *A tőke kora (1848–1875)*. Budapest, 1978. 34–43. pp., 50–55. pp.; MÓZES MIHÁLY: *Az ipari forradalmak kora*. Budapest, 1991. 6–28. pp.

⁷² DOUGLAS HAY: *The Class Composition of the Palladium of Liberty: Trial Jurors in the Eighteenth Century*. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton, N.J., 1988. 305–357. pp., különösen: 305–325. pp.; P. J. R. KING: „*Illiterate Plebeians, Easily Misled*”: Jury Composition, Experience, and Behaviour in Essex, 1735–1815. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton, N.J., 1988. 254–304. pp., különösen: 258–277. pp.

⁷³ WILLIAM R. CORNISH: *The Jury*. London, 1968. 31–33. pp.

⁷⁴ JOHN M. BEATTIE: *London Juries in the 1690s*. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton, N.J., 1988. 214–253. pp., THOMAS E. GREEN: *A Retrospective on the Criminal Trial Jury*. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J. S. Cockburn, T. A. Green. Princeton, N.J., 1988. 358–400. pp. különösen: 384–389. pp.; PENNY TUCKER: *Law Courts and Lawyers in the City of London, 1300–1550*. Cambridge, 2007. 223–234. pp.

5. Az esküdtszék a 19. és a 20. században

A 19. század elején az előzőekben említett problémák továbbra is beárnyékolják az angol esküdtszék egykori fényét, a szigetország közjoga pedig általában megérett a reformokra.⁷⁵ Ahogy Douglas Hay találóan megfogalmazta: „az állami esküdtszéki tárgyalások előkészítése s ellenőrzése kétségtelenül kifinomult és rejtélyes művészet volt”.⁷⁶ A korszak elismert jogtudósa, Jeremy Bentham is azon álláspontra helyezkedett, hogy az esküdtszéket csak átalakítva szabadna fenntartani, mérsékelve a tagjainak számát, újrarendelve a hivatásos bírákhoz való viszonyát és főként: megszorítva a hatáskörét.⁷⁷ Az éppen aktuális gyakorlatban pedig a bankjegyhamisítási ügyekben keletkezett sorozatos felmentések állították a *jury*-kat a kritikák középpontjába, mivel a halálos ítélet reális veszélyétől tartva – a bírák rosszallása és a bankárok tiltakozása ellenére – rendre feloldozták a nyilvánvalóan bűnös elkövetőket is.⁷⁸

Végül Sir Robert Peel belügyminiszter kezdeményezésére a Parlament elfogadta az esküdtszékek átfogó modifikációját, amely a terjedelmes 1825. évi (6 Geo. 4, c50) *Juries Act*-ként vonult be az alkotmánytörténetbe. Ennek keretében a kvalifikációs feltételeket akként módosították, hogy a rendes esküdtszékek tagjaitól (*common jurors*) a korábbi birtok- és jövedelemcenzusok helyett főszabályként olyan állandó lakóhely létét követelték meg, amelynek becsértéke a tárgyévben elérte a 20 (Londonban és Middlesexben 30) fontot, vagy azt, hogy legalább 10 font értékű *freehold* tulajdonosai legyenek. A másodlagos kvalifikációs lehetőség legalább két évtizede fennálló bérleti jogviszonyt írt elő oly ingatlanon, amely értéke elérte a minimum 20 fontot, vagy olyan ház birtoklását, amelynek legalább tizenöt ablaka volt. Az esküdteknek életkorukat tekintve 21. és 60. év közötti férfiaknak kellett lenniük. E feltételek teljesítése esetén – és a kizáró okok hiányában – az adott személy esküdt lehetett minden westminsteri fórumon: a polgári és a büntető felsőbbbíróságokon, valamint az angol vidéken – a birtokpepek, a vád alá helyezés, a ténymegállapítás és az ítélezés végett – összeült esküdtszékekben. Walesben a fenti vagyoni cenzusok csupán háromötödét kellett felmutatni.⁷⁹ A reform adminisztratív jellegű része sem volt elhanyagolható, mivel az esküdtképesek összeírását kiemelte a nem kellően megbízható közrendőrök feladatköréből, s az egyházi gondnokokhoz (*churchwarden*), valamint a szegényügyi felügyelőkhöz (*overseers*)

⁷⁵ RUSZOLY 2005, 250–255. pp.; JOHN H. LANGBEIN: *The English Criminal Jury on the Eve of the French Revolution*. In: *The Trial Jury in England, France, Germany, 1700–1900*. Editor: A. Padoa Schioppa. Berlin, 1987. 13–39. pp.

⁷⁶ HAY 1988, 352. p.

⁷⁷ JEREMY BENTHAM: *Elements in the Art of Packing as Applied to Special Juries*. London, 1821. 61–186. pp., Uő.: *Principals of Judiciary Procedure with the Outlines of a Procedure Code*. In: *The Works of Jeremy Bentham*, published under the Superintendence of his Executor, JOHN BOWRING. Edinburgh, 1838–1843. [1843.] Vol. 2, XXIII–XXVI. fejezetek, különösen: XXIII., 3. § (118. p.)

⁷⁸ PHILIP HANDLER: *The Limits of Discretion: Forgery and the Jury at the Old Bailey, 1818–21*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: *The Jury in the History of the Common Law*. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 155–172. pp.

⁷⁹ „An Act for consolidating and amending the Laws relative to Jurors and Juries”. Az 1825. június 22-én kihirdetett törvény 64 szakaszból és 3 mellékletből áll. A rendes cenzusokat s a kivételeket (*common juries*) az 1–3. §§, a különleges cenzusokat (*special juries*) a 31–32. §§, az egyéb feltételeket az 50. § tartalmazza. In: *A Collection of the Public General Statutes Passed in the Sixth Year of the Reign of His Majesty King George the Fourth*. London, 1825. 457–492. pp.

telepítette azt. E törvény az esküdtképesség feltételeit liberálisabban állapította meg, mint amilyen 1825-ben a hatályos parlamenti választójog volt (ez utóbbi reformjára köztudottan 1832-ben került sor). A jogszabály tárgyi hatálya a *coroner*-ek melletti esküdtszékre eleve nem terjedt ki, a városi (*borough*) bíróságokon pedig *de facto* nem sikerült neki konzekvensen érvényt szerezni.⁸⁰

Ugyanakkor számos kivételt is megfogalmaztak a későbbi törvények: például 1870-ben (33&34 Vict., c77) korlátozták azok esküdtképességét, akik „infámis” cselekményeket – melyek leginkább a nemi identitással függtek össze – vagy súlyos bűncselekményeket követtek el, továbbá csak egyéb feltételekkel lehettek esküdtek, akik honoságuk szerint idegenek voltak (ideértve a gyarmatok nem brit állampolgárságú lakosait is). Az ügyvédek, a szakbírák, a rendőrök, az angol parlamenti képviselők, a főnemesek (*peers*), a megyei tanácsosok, az orvosok, a tűzoltók, a lelkészek, a tengerészek és számos egyéb professzió tagjai *de jure* szintén ki voltak zárva e szolgálatból, de olykor kivételesen az egészségi állapotra, az egyszemélyes vállalkozásra vagy a megelőző esküdti szolgálatokra is lehetett eredményesen hivatkozni kimentésül.⁸¹

Az 1832. évi *common law* törvénykezési reformok⁸² szintén érintették az esküdtszék működését, bár ezúttal indirekt módon: a bankjegyhamisítók felmentése okán petícionáló Bank of England és az egyéb bankárok fellépésének, valamint egy kiküldött parlamenti előkészítő szakbizottság véleményének köszönhetően az angol törvényhozás – az 1832. esztendei előzményekkel – 1837–38-ban végre jelentősen szűkítette azon bűncselekmények körét, amelyekre halálbüntetés is kiszabható volt; a fővesztés helyébe a büntetőgyarmatokra deportálást állította. Talán ma meglepő, de ez a lépés az esküdtszék rokonszenvére talált: a jogot mintegy kijátszó, diszkrecionális „kegyes” felmentések (*merciful discretion*) száma érezhetően apadni kezdett.⁸³

A 19. század közepén azonban elkezdődött azon ellenáramlat is, amely végül a *jury* háttérbe szorulását eredményezte.⁸⁴ Először az 1848. évi (11&12 Vict., c43) *Summary Jurisdiction Act* kiemelte a „fiatalkorúak” – a 16. életévüket meg nem haladtak – büntetőpereinek jelentős részét az esküdtszék hatásköréből, s a sommás rendőri bírászkodás (*police magistrates*) feladatai közé utalta. A kis értékre elkövetett lopásokkal összefüggésben pedig az 1855. évi (18&19 Vict., c126) *Criminal Justice Act* tette lehetővé az ügynek esküdtszéken kívüli, szintén a rendőrbíró előtti eldöntését, ha a rendes bíró is beleegyezett, s az elkövető sem ellenezte azt. A „bagatell” értékhatárt akkor 12 pennyben állapították meg. Ez igazi fordulópont volt az angol esküdtszék történetében, mivel a kisebb lopások a bűnvádi perek jelentős részét képezték. Számszerűleg kifejezve:

⁸⁰ CORNISH 1968, 26–27. pp., HOSTETTLER 2004, 111. p.

⁸¹ CORNISH 1968, 35–41. pp.

⁸² BAKER 2007, 67–68. pp., RUSZOLY 1996, 182. p. Főként a következő törvények: 1832, 2&3 Will. 4, c33 [Service of process out of the jurisdiction (England and Scotland) Act], c39 [Process in courts of law at Westminster Act], c58 [Contempt of court Act], c60 [King’s county assizes Act], c62 [Punishment of death Act], c123 [Forgery, abolition of punishment of death Act].

⁸³ HOSTETTLER 2004, 114. p.; THOMAS A. GREEN: *The English Criminal Trial Jury and the Law-Finding Traditions on the Eve of the French Revolution*. In: *The Trial Jury in England, France, Germany, 1700–1900*. Editor: A. Padoa Schioppa. Berlin, 1987. 41–73. pp., különösen: 71–73. pp.

⁸⁴ JOSHUA GETZLER: *The Fate of Civil Jury in the Late Victorian England: Malicious Prosecution as a Test Case*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: *The Jury in the History of the Common Law*. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 217–237. pp., különösen: 218–226. pp.

míg 1854-ben 29.359 esküdtszéki büntető ügyet tárgyaltak a királyságban, addig 1856-ban már csak 19.437-et. Az említett 1855. évi törvény előtti s utáni öt év átlagát véve 34,9 %-kal kevesedett az esküdtek előtti tárgyalások száma. Az 1879. évi (42&43 Vict., c49) újabb sommás eljárási törvény még tovább ment: a 12 évnél fiatalabb elkövetők körében – az emberölés kivételével – mindenféle bűncselekmény szankcionálásának lehetőségét megnyitotta a rendőri bírászkodás előtt, ha azt a rendes bíró, a terhelt és az utóbbi törvényes képviselője is elfogadta. A lopási cselekmények releváns értékhatárát egyúttal felemelték 40 pennyre.⁸⁵

A magánjogi vitákban alkalmazott esküdtszék (assizes) is működési problémákkal küzdöttek a Viktoriánus időszakban. Az egyre összetettebb ügyeket tárgyaló felsőbbbíró-ságok mind több magasan kvalifikált *special jury*-t igényeltek, miközben az erre alkalmas esküdtek száma nem emelkedett, illetve ők gyakran ki tudták magukat vonni a tényleges szolgálat alól. 1870-ben akként döntött az angol legiszlátiva (33&43 Vict., c77), hogy a cenzus az említett esküdtszékhez a következőképp módosuljon: a nagykereskedők, a bankárok és a nemesek mellett immár azon férfiak is tagjai lehettek a kereskedelmi *special jury*-nak, akik fekvő jószágainak értéke a városokban meghaladta a 100, vidéken pedig az 50 fontot, valamint akik olyan épülettel rendelkeztek, amely értéke – az adott évben – elérte a 100 fontot. Mindez érzékelhetően emelte az esküdtképek számát, de a rendes esküdtek kvalifikációját nem érintette.⁸⁶ [1870-től egyébként Anglia, Wales és Skócia területén a nem brit állampolgárok (*aliens*) ugyancsak a rendes esküdtek padjára ülhetnek, ha a vagyoni képességek megléte mellett legalább tíz éve életvitelszerűen laktak Nagy-Britanniában (33&34 Vict., c77).]

Az 1854. évi (17&18 Vict., c125) *Common Law Procedure Act*-ben először biztosították annak lehetőségét, hogy a tények kérdésében ne legyen mindig kötelező a civiljogi esküdtszék alkalmazása a felsőbb bírói fórumok előtt: a hivatásos bíró határozata pótolhatta a verdiktet. A polgári jellegű perekben – különösen a gazdasági-kereskedelmi tárgyúakban – az esküdtszék 1883 után (46&47 Vict., c49) pedig már normatívan sem volt kívánatos, még a hagyományos ténymegállapításban sem; ha a felek nem akarták a laikus bírászkodást, perlekedhettek a kereskedelmi szakbíró-ság, a *Commercial Court* hivatásos bírái előtt, illetve az egyéb bírák is dönthettek úgy egy-egy ügyben, hogy a *jury* közreműködése mellőzhető. Ekként míg 1883-ig a polgári perek 90 %-a, addig azt követően csupán 50 %-a folyt az esküdtszék elbírálásán.⁸⁷ Az első világháború idején a magánjogi keresetek esküdtekkel való elbírálásának még meglévő eseteit is felfüggesztették, s egyértelmű volt, hogy a hadiállapot megszűntével sem kívánta a törvényhozás a *civil jury* egykori státuszát helyreállítani. Csúpan a becsületsértési és rágalmozási perekben, illetve néhány különleges eljárásban (pl. kártérítés a törvénytelen szabadságelvonás, a hamis vád, a csalárd csábítás és a házassági ígélet rosszhiszemű megszegése miatt) hagyták meg a laikusok közreműködésének szükségét. Ezzel a polgári peres eljárás-

⁸⁵ HOSTETTLER 2004, 118–121. pp.; RICHARD M. JACKSON: *The Incidence of Jury Trial during the Past Century*. In: *Modern Law Review*. Sept. 1937. Vol. 1, No. 2, 132–144. pp., különösen: 138–143. pp.

⁸⁶ MICHAEL LOBBAN: *The Strange Life of the English Civil Jury, 1837–1914*. In: „The Dearest Birth Right of the People of England”: *The Jury in the History of the Common Law*. Editors: J. W. Cairns, G. McLeod. Oxford, 2002. 173–209. pp., különösen: 199–201. pp., 207–209. pp.

⁸⁷ GETZLER 2002, 221. p.; CONOR HANLY: *The Decline of Civil Jury Trial in Nineteenth-Century England*. In: *Journal of Legal History*. Nov. 2005. Vol. 26, No. 3, 253–278. pp.

rásban az esküdtszék 1918 után kivételessé, marginálissá, a rendes bírák szakmai szerepe pedig mind meghatározóbbá vált.⁸⁸

A 19. század derekán, 1846-ban (9&10 Vict., c95) jöttek létre a modernkori megyei bíróságok, a *county court*-ok, amelyek nem azonosak sem a 11. századtól létező grófsági közgyűlésekkel, sem a középkori „cirkáló” bíráskodással (*general eyre*). Az 1800-as évek második felében ugyanis a megyéket törvénykezési körzetekre osztották (*circuits*), s azoknak önálló jegyzőkönyveket fektettek fel. A körzetenként szervezett megyei bíróságokon a Lordkancellár által kinevezett bíró elnökölt, aki egyesbíróként vagy öttagú esküdtszékkel járt el első fokon⁸⁹ – mindezzel az időben párhuzamosan modernizált német *Schöffengericht*-re emlékeztetett.⁹⁰ Az évszázad végének törvénykezési szervezeti változásai közül pedig a felsőbbíróvási rendszer bonyolult átalakítását emeljük ki (*Judicature Acts*, 1873, 1876, 1880), azonban ez nem hatott közvetlenül az esküdtszékekre, bár a Lordok Házát kivéve az érintett fórumokon – *His/Her Majesty's High Court of Justice*, *His/Her Majesty's Court of Appeal* – is alkalmazták olykor a *special jury*-ket.⁹¹

Az igazságügyi jogszolgáltatásnak a fent említett „újabb” módjai ugyan nem voltak olyan demokratikusak szubsztanciálisan, mint az esküdtszéki megoldás, de lévén a modern időkben jóval gyorsabb, olcsóbb, szakszerűbb és kiszámíthatóbb, Angliában is hamar elterjedtek. Érdekesség, hogy mindez azon évtizedekben történt, midőn Közép- és Nyugat-Európa államaiban éppen az ellenkező folyamat: az esküdtszéki bíráskodás felemelkedése és fénykora tartott.⁹²

Az első világháborút követően a legfontosabb módosítása az esküdti jogviszonynak az volt, mellyel 1919-ben e szolgálatot – a parlamenti választójogot követően – kiterjesztették a nőkre, megkívánva ugyanakkor, hogy a vagyoni kvalifikációs követelményeket nekik is teljesíteniük kellett (*Sex Disqualification Removal Act*; 9&10 Geo. 5, c71). A dolog igazi érdekessége abban állt, hogy egyúttal a tárgyalást vezető bírónak biztosították 1971-ig, miszerint elrendelhetette: az adott ügyben eljáró *jury* csak az egyik nem képviselőiből szerveztessék meg. 1969-ig ezzel a különös joggal a bírák általában nem éltek, míg egy emberölési ügygel összefüggésben komolyan felmerült a fenntartha-

⁸⁸ BAKER 2007, 92–93. pp., CORNISH 1968, 75–76. pp.

⁸⁹ CHARTER 1927, 142. p., JACKSON 1937, 143–144. pp.

⁹⁰ PETER LANDAU: *Schwurgerichte und Schöffengerichte in Deutschland im 19. Jahrhundert bis 1870*. In: *The Trial Jury in England, France, Germany, 1700–1900*. Editor: A. Padoa Schioppa. Berlin, 1987. 241–304. pp.

⁹¹ CHARTER 1927, 109–114. pp. A viktoriánus kori reformokról lásd még CATHARINE MACMILLAN: *Stephen Martin Leake: A Victorian's View of the Common Law*. In: *Journal of Legal History*. Apr. 2011. Vol. 32, No. 1, 3–29. pp.

⁹² Pl. Magyarországgal összefüggésben lásd TAMÁS ANTAL: *A Hundred Years of Public Law in Hungary (1890–1990): Studies on the Hungarian Constitution and Legal History*. Novi Sad, 2012. 15–36. pp. Európai kitekintés: RÉSŐ 1867, 74–90. pp., 115–120. pp., RUSZOLY 2005, 270–272. pp., 352–355. pp.; JAMES M. DONOVAN: *Magistrates and Juries in France, 1791–1952*. In: *French Historical Studies*. 1999. Vol. 22, No. 3, 379–420. pp., JAMES M. DONOVAN: *Not a Right but a Public Function: The Debate in the French National Assembly over the 1872 Law on Jury Formation*. In: *French History*. 2007. Vol. 21, No. 4, 395–410. pp., SAMUEL KUCHEROV: *The Jury as a Part of the Russian Judicial Reform of 1864*. In: *American Slavic and East European Review*. Apr. 1950. Vol. 9, No. 2, 77–90. pp.

tóságának kérdése, és a felsőbb bíróságok egyértelműen elutasító szakvéleménye nyomán e diszkrimináció lehetősége hamarosan meg is szűnt.⁹³

Az esküdtképesek száma tehát jelentősen megnőtt, ugyanakkor továbbra is igaz volt, hogy e jog és kötelezettség gyakorlása még mindig tulajdoni cenzushoz kötődött. A nagy háború utáni esküdtzéki javaslatok (*bills*) és törvények érdemi változást ebben nem hoztak, a tényleges esküdttbíróági perek arányszámai viszont még tovább mérséklődtek minden eljárástípusban; olyannyira, hogy a *county court* előttiek *de facto* megszűntek 1934/35-ben,⁹⁴ a vadesküdtzések pedig *de jure* befejezték működésüket 1933-ban (23&24 Geo. 5, c36).⁹⁵

A munkásosztály politikai térnyerése ellenére – amely különösen az első *Labour Party* támogatta kormány 1924-ben történt megalakulása után erősödött fel⁹⁶ – az esküdtképeség vagyoni előfeltételhez kötése 1949-ig nem okozott nagyobb mérvű gyakorlati problémákat, mivel a szolgálat idejére munkabér nem járt, így a fehérgallérosok nem törekedtek igazán a törvénykezésben való illetén részvételre. 1956-ban még másfél millióra becsülték a releváns személyek – többségében középkorú és középosztálybeli férfiak⁹⁷ – számát, de a forrásainkból nem derül ki egyértelműen, hogy ez a szám Angliára vagy az egész Egyesült Királyságra vonatkozott. Az esküdtzéki reform kérdésében végül csak 1965-ben ült össze egy – Lord John William Morris vezette – kormánybizottság, amely eleve arra az álláspontra helyezkedett, hogy az esküdteknek a felnőtt társadalmat hitelesen kellene tükrözniük már a jegyzékek összetételében is: ezért az alaplajstromokat a parlamenti választói névjegyzékekhez ajánlották közelíteni, valódi állampolgári joggá szélesítve a rajtuk való részvételt. Közben az ingatlanárak megemelkedtek, s az 1825-ben konstituált – és még mindig alkalmazott! – vagyoni képességek szempontjából tekintetbe vehető ingatlanok mennyisége az évtized végére jogi reformok nélkül is jelentősen megnőtt – hozzávetőleg 8 millióra.⁹⁸

Noha a kormányzat támogatta a bizottság ajánlását, a törvényre várni kellett 1974-ig. Másfél évszázad mozgalmái: a *jury*-t támogatók és az abolicionisták vitája ekkor végül nyugvópontra jutott, s a vagyoni cenzus megszűnt. Az elfogadott új *Juries Act* (1974 c23) szerint – amely modellül szolgált az 1976. évi írországi esküdtzéki törvényhez is (No. 4/1976)⁹⁹ – minden 18. és 70. életév közötti férfi és nő esküdtképesé vált, ha törvényesen legalább öt évet élt 13 éves kora után az Egyesült Királyság területén, s felvették a parlamenti vagy a helyi önkormányzati választásokhoz – külön szabályok szerint – összeállított választói névjegyzékekbe (*electoral rolls*). A potenciális es-

⁹³ STEWART 2012, 303–307. pp.; MARTIN PUGH: *Votes for Women in Britain, 1867–1928*. London, 1994. 31–36. pp., A. P. SEALY – W. R. CORNISH: *Jurors and their Verdicts*. In: *Modern Law Review*. Sept. 1973. Vol. 36, No. 5, 496–508. pp., különösen: 498–499. pp.; lásd még PETER LEYLAND: *The Constitution of the United Kingdom: A Contextual Analysis*. Oxford–Portland, 2012. 18–19. pp.

⁹⁴ JACKSON 1937, 140–142. pp., 144. p.

⁹⁵ SIR PATRICK [LORD] DEVLIN: *Trial by Jury*. London, 1956. 9. p.

⁹⁶ SZÁNTÓ 1994, 229–230. pp.; CHRIS COOK – JOHN STEVENSON: *The Longman Handbook of Modern British History, 1714–1987*. London–New York, 1988. 76–77. pp., 94–98. pp.

⁹⁷ DEVLIN 1956, 20–21. pp.

⁹⁸ United Kingdom, Home Office, Departmental Committee on Jury Service (Cmnd 2627, 1965); CORNISH 1968, 27–28. pp., részletesen: 31–44. pp.

⁹⁹ Írországról lásd: *Law Reform Commission's Report: Jury Service*. President: Mr. Justice John Quirke. First published: April 2013, Dublin. 9–11. pp., 19–27. pp.

küdtjelöltek száma hozzávetőleg 30 millióra emelkedett. Együttal az inkompatibilitás eseteit újból rögzítették; többek mellett nem lehetett esküdt, aki a tágan vett igazságügyben teljesített szolgálatot [pl. az ügyvédek (*barristers, solicitors*), továbbá a rendőrség és a büntetés-végrehajtás hivatásos állományának tagjai s a pártfogó felügyelők (*probation officers*)], illetve a klerikusok, valamint akik felnőttkoruk ellenére nem voltak cselekvőképesek. E kizáró körülmények 2003-ig (c44) álltak fenn, azóta az egészségügyi okokon túl az összeférhetetlenségnek már csak két nagyobb típusa létezik: 1) a *peer*-ek, a parlamenti képviselők és az Angol Parlament egyéb jogcímen tagjai, a fegyveres erők teljes munkaidőben alkalmazott tagjai, valamint 2) a gyakorló orvosok, fogorvosok, állatorvosok, nővérek, bábák, gyógyszerészek és farmakológiai vegyészek kára. Továbbá növelik a sort még azon büntetettek, akik a büntetett előlethez fűződő hátrányok hatálya alatt állnak.¹⁰⁰

A teljességhez azonban hozzátartozik, hogy az 1977. évi (c45) *Criminal Law Act*, majd az 1988. évi (c33) *Criminal Justice Act* ismételtén bővítette azon bűncselekményeket, melyek elbírálása az esküdtszék mellőzésével történik a hivatásos bíró vagy a sommás perben eljáró kvázi szabálysértési hatóság által. 1993 óta körülbelül harminc olyan bűncselekmény létezik, amelyben a *jury* alkalmazása a közvédlő és a védelem megegyezése alapján opcionális (*either-way offences*). 1967-ben – bizonyára az említett Morris-féle bizottság ajánlása nyomán – a Parlament egy hatszáz éves főszabályt is feladott: egy „tollvonással” megszüntette az egyhangúság követelményét, s azóta minősített többségi szavazással (legalább tíz „bűnös” a kettő ellen) is meghozható az esküdtek határozata, ha már legalább két órája tanácskoznak. Ebben az esetben, de csak a bűnösség megállapításakor, az esküdtek szószólója köteles a szavazati arányt is tudatni a bírósággal. Így mára kevesebb ügy kerül új esküdttársaság elé a *jury* döntésképtelensége miatt (1967 c80).¹⁰¹

A polgári eljárásjogban szintén detronizálódott az esküdtszék 1945 után. Ennek már voltak jelei a nagy világgazdasági válság éveiben, a második világháborút követően pedig a bíróságok a diszkrecionális hatáskörükben egyértelműen nem éltek az esküdtszék elé utalás jogával, s csak néhány keresettípus követelt meg kötelezően *jury*-t. Maguk a felek sem lelkesedtek a ma már nagyobb perköltséget eredményező esküdtszék előtti eljárásért: az 1960-as években a *Queen's Bench*-en tárgyalt perek kevesebb, mint 4 %-a folyt esküdttársasági formában (*Assize action*). Leginkább némely személyiségvédelmi, felelősségi, kártérítési és kereskedelmi perekre szorították az esküdtszék – jobbára a *special jury* formájában –; de összességében ezen ügýtípusoknál is előnybe kerültek a hivatásos bírácok, valamint egy mind gyakrabban használt (harmadik) alternatíva: a választott bírácokdás (*arbitration*).¹⁰²

¹⁰⁰ HOSTETTLER 2004, 125–127. pp. A jelenkori brit bírósági szervezetről lásd még CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA (szerk.): *Európai kormányformák rendszertana*. Budapest, 2007. 180–182. pp. (A vonatkozó részt Chronowski Nóra írta.)

¹⁰¹ HOSTETTLER 2004, 130–131. pp.

¹⁰² CORNISH 1968, 76. p., 227–241. pp.; a 20. század középső harmadának esküdtszéki tapasztalatait összegzi még DEVLIN 1956, 41–57. pp.

6. Konklúziók

Az esküdtszék az angol történeti alkotmány szerves része, csirája még a *Magna Charta*¹⁰³ is fél évszázaddal megelőzően keletkezett a britek „Justinianusa”, II. Henrik uralodása idején. A fejlődése sajátos válasz volt azon 13. századi perjogi változásokra, amelyek 1215 után egész Nyugat- és Közép-Európát áthatották. Nem a kialakulása rendhagyó, hanem a máig tartó létezésének ténye: a modernkor felé haladva a szigetországban sokáig állt fenn az a hit, hogy tizenkét becsületes ember a helyes döntést „találja meg”, és nem csak a jogos, de a morálisan is elfogadható ítéletet hozza.

Morris B. Hoffman nyomán a következő lényegi pontokra szükséges rámutatni az angol (ítélő) esküdtszék történetének értékeléseként:

1) az 1066. évi normann hódítást megelőzően Angliában az esküdtszéki eljárásnak vagy ahhoz hasonlóknak nem volt bizonyítható hagyománya: a büntető ügyekben az ítélő esküdtszék konzekvens használata csak később alakult ki, miként Nyugat-Európa más államaiban sem voltak be laikusokat a bűnvádi perekbe a 13. század közepéig;

2) az esküdtszék fejlesztését és a reá vonatkozó szabályok egységesítését a Parlament azért látta jónak időről-időre, hogy ezzel limitálja a király mint legfőbb bíró büntetőhatalmát; e tekintetben a rendi dualizmus jelenségének oldaláról szintén magyarázható az elterjedése;

3) a 12–13. századi angol büntetőjogban uralkodó volt a fővesztés-büntetés a súlyosabb bűncselekmények szankciójaként, s a büntető *jury*-k talán azáltal váltak a lakosság körében népszerűvé, hogy a fejlesztést elkerülendő, rendre felmentő verdiktet hoztak olyan esetekben, amikor a *common law* szerint az ellenkezőjét kellett volna tenniük. Ez az attitűd végig kísérte az intézmény történetét egészen a 19. század közepéig;

4) a büntető ügyekben – döntési joggal bírva nem csupán a tény-, hanem a jogkérdésben is (*guilty – not guilty*) – az esküdtek hozták tartalmilag a tulajdonképpeni ítéletet, a rendes bíró csak *pro forma* alkalmazta azt.¹⁰⁴

Paul Vinogradoff 1923-ban írott összegzése ma is teljesen helytálló: a jog és a joglogika vizsgálatában világitott rá arra, hogy a *jury*-rendszer nem csupán egy intézményi sajátosság, hanem egy új típusú jogászai gondolkodás forrása mind a szakbírák, mind a laikus közreműködők oldaláról tekintve. Egy sajátos kompromisszum a jogalkalmazás terén, mivel a hivatásos bírácoknak elsősorban a jogkérdésekben, az esküdteknek pedig a tények tekintetében kell döntenük. Ezzel az angol jogászai gondolkodásmódban, valamint a peres eljárásokban a tények és a jogkérdések egymástól való szigorú, következetes elkülönítésének doktrínája fejlődött ki. A laikusok bevonása pervezetésileg szintén új helyzetet teremtett: a tárgyalást vezető bírácoknak különös gondot kell fordítaniuk arra, hogy a felek és a képviselőik ne zavarják meg az esküdtek tisztánlátását „szükségtelen”

¹⁰³ Az idevonatkozó gazdag szakirodalomból csak az újabbakat emeljük ki: RALPH V. TURNER: *Magna Carta*. Harlow, 2003., Uő.: *King John: England's Evil King?* Stroud, 2009., Uő.: *The Reign of Richard Lionheart: Ruler of the Angevin Empire, 1189–1199*. Harlow, 2000.; JANET S. LOENGRAD (Editor): *Magna Carta and the England of King John*. Woodbridge, 2010., GEOFFREY HINDLEY: *A Brief History of the Magna Carta: The Story of the Origins of Liberty*. London, 2008., CLAIRE BREAY: *Magna Carta*. London, 2007.

¹⁰⁴ MORRIS B. HOFFMAN: *The Case for Jury Sentencing*. In: *Duke Law Journal*. March 2003. Vol. 52, No. 5, 951–1010. pp., különösen: 959–963. pp.

és „bonyolult” jogi érvelésekkel vagy kifejezésekkel. Így formálódott ki az esküdtszék előtti bizonyítás *sui generis* metodikája, amely mindig egyértelműen megválaszolható kérdéseket eredményez: az esküdteknek csak igenekkel vagy nemekkel szükséges felelniük a verdiktből.¹⁰⁵

Míndezeket még néhány észrevétellel szükséges kiegészítenünk.

Az angol esküdtszék a büntető jogszolgáltatással szokták általában azonosítani, noha az egész történetét áttekintve érzékelhető, hogy a magánjogi – a középkorban főként a birtok- és tulajdonjogi – perekben olykor még jelentősebb volt a szerepük. Valóban igaz, hogy a civil *jury*-k általában csak a ténykérdésekben határoztak; ez dogmatikai választóvonalat húz a magánjogi és a bűnvádi esküdtszék közé. Ugyanakkor esküdtté válni csupán egy szűk társadalmi rétegnek, a *gentleman*-eknek s a kifejezetten vagyonos társadalmi elitnek volt joga és kötelessége – ez a körülmény csak 1945 után indult érdemi változásnak. Míg minden egyéb állampolgári jognak a férfiak számára való biztosítása a 19. és a 20. század fordulójától példamutatóan magától értetődött az Egyesült Királyságban („*the rule of law*”),¹⁰⁶ addig ezen intézmény állandó kivételt jelentett az alkotmányjogi reformok alól. Amikorra pedig a vagyoni kvalifikáció megszűnően az esküdtképesség immár tényleges állampolgári joggá vált, az eljárásjogi törvények az intézmény alkalmazhatóságának körét vonták oly szűkre, hogy e nehezen megszerzett joggal *de facto* csak ritkán élhetnek a laikusok.

Természetesen az esküdtszék befolyásolásának mindig meg voltak és vannak a módjai, s folytonosan fennállt az attól való félelem is. Teljesen intakt rendszert működtetni nem lehet: a kezdeti időkben az esküdtek az ügyről előzetesen értesültek voltak, a fontosabb tényeket kifejezetten ismerniük kellett már a tárgyalás előtt. A koraújorkortól változott az ellenkezőjére a helyzet, de az ember társadalmiságából eredően az előzetes hallomást kizárni sosem lehetett. Sir Thomas More pere mutatja: a közvélemény és az egyén számos eszközzel befolyásolható még az egyhangúan meghozandó döntéseknél is.¹⁰⁷

Az esküdtek teljes szabadsága – vagy a másik oldalról: diszkrecionális önkénye – egyféle „kortalan” liberális jogeszmény, így mindig feltételezi a szabadelvűség tényleges érvényre juttathatóságát az adott államszervezet működésében. Ha ez utóbbi nem biztosított, akkor a *jury* csupán egy perjogi intézmény, ha azonban fennáll, akkor az esküdtszék valóban értelmezhető sajátos, az individuális szabadságot védő „névtelen” testületnek – miként Szilágyi Dezső, későbbi magyar igazságügy-miniszter Nagy-Britanniából hazatérve 1870-ben megfogalmazta: „kétségbevonhatatlan tény előtttem, hogy a jury, legalábbis Angliában, egy becsületes és igazságos büntető törvénykezés fő-tényezője”.¹⁰⁸

¹⁰⁵ SIR PAUL VINOGRADOFF: *Historical Jurisprudence: Introduction*. Oxford, 1923. 7–8. pp.

¹⁰⁶ LEYLAND 2012, 66–72. pp.

¹⁰⁷ KELLY–KARLIN–WEGEMER 2011, 83. p.

¹⁰⁸ ANTAL 2006, 219–220. pp.

Köszönetnyilvánítás

A szerző ezúton is köszönetét fejezi ki Dr. Ruszoly József DSc. Professor Emeritusnak, hogy az OTKA K 101.735 nyilvántartási számú kutatási program keretében lehetővé tette számomra a források elérhetőségét biztosító tanulmányutat a londoni székhelyű *British Library*-be. E közlemény az *Újabb kutatások Magyarország alkotmány-, közgazgatás- és jogszolgáltatás-történetéhez – európai kitekintéssel (1848–1918)* című pályázati programba illeszkedik.

TAMÁS ANTAL

A BRIEF LEGAL HISTORY OF THE ENGLISH JURY

(Summary)

The author of the current paper summarises the history of the English jury-system from its genesis until the end of the 20th century based on foreign researches taken place in The British Library, London. Probably it is the first time of publishing this kind of detailed work in Hungarian law journals.

The topic of the first chapter is the question of the ancient sources of the juries of medieval England: whether they were Anglo-Saxon, Frankish, Scandinavian in origin or anything different. The second chapter focuses on the concrete statutory legal memories of the first juries of the Kingdom in the time of Henry II and the later kings in the 12–13th centuries. In the next part one can find detailed data on the development of the jury and pleading after the time of formation of the English Parliament and the public estates of the realm.

Afterward the features of the medieval criminal and property defending cases and actions in the further chapters the author turns the attention on the new and modern historical periods to present the most important stages of the legal history of the contemporary English jury with special regard to the financial census required from jurymen and the scope of authority of civil, commercial and criminal juries. The Parliamentary Acts concerning to the subject and the social-economic background of the age as well as the constitutional reforms insured an authentic introspection into the transformation of the common law system in modern Great-Britain: namely the reforms on the jury institutions in the 19th century and the creases of the trial by jurors and its procedural norms in the 20th century.

It is important to stress among the findings of the paper that English juries cannot be identified only as special criminal courts any more. The entire story of their function and the pleading collaborative with juries make it obvious that the assizes for civil and land property purpresture debates are much more important than it used to be mentioned before.